

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
СТУДИЈЕ ПРИ УНИВЕРЗИТЕТУ

Студијски програм:

Мастер академске студије: Тероризам, организовани криминал и
безбедност

Мастер рад

**Процеси глобализације и антиглобализације у свету и њихов
утицај на безбедност Балкана**

Ментор:

Проф. др Драган Симеуновић

Студенткиња:

Александра Сремчев
Бр. индекса 150/2016

Београд, новембар 2020.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
СТУДИЈЕ ПРИ УНИВЕРЗИТЕТУ

Студијски програм:

Мастер академске студије: Тероризам, организовани криминал и
безбедност

Мастер рад

**Процеси глобализације и антиглобализације у свету и њихов
утицај на безбедност Балкана**

Комисија:

Проф. др Драган Симеуновић, ментор

Проф. др Зоран Крстић, председник

Проф. др Вера Арежина, члан

Датум одбране: 19. фебруар 2021.

Оцена: _____

Сажетак

У овом раду промишљају се последице утицаја процеса глобализације и антиглобализације на светску безбедност, са посебним освртом на безбедност Балкана и Србије, имајући у виду утицај међународних политичких процеса на креирање безбедносног оквира целог света. Процес глобализације као комплексан процес приказан је кроз кључне димензије, које се међусобно узрочно-последично надовезују чинећи једну целину. Паралелно сам процесом глобализације, одвија се и процес антиглобализације са циљем проналажења идеалног глобалног светског поретка. Да ли ће будућност света обележити униполарност или мултиполарност, и која ће улога припасти Балкану и Србији, такође су питања којима се овај рад бави. Коначно, муњевит развој глобализације као покретач бројних изазова и безбедносних претњи са којима се суочавамо у савременом свету битно је изменио и мењаће безбедносну карту света, Балкана и Србије, са претензијом стварања глобалног светског система, устројеном по западном моделу либералне демократије. То ће надаље значити одржавање идеологије стварање глобалног светског система на темељима неолиберализма, дирижизма и империјализма.

Кључне речи: глобализација, анти-глобализација, безбедност, Балкан, Србија

Abstract

This paper considers the consequences of the impact of globalization and anti-globalization on world security, with special reference to the security of the Balkans and Serbia, considering the impact of international political processes on the creation of a security framework of the whole world. The process of globalization as a complex process is presented through key dimensions, which are causally and consequently interconnected, forming one unit. In parallel with the process of globalization, the process of anti-globalization is taking place with the aim of finding the ideal global world order. Whether the future of the world will be marked by unipolarity or multipolarity, and what role will belong to the Balkans and Serbia, are also questions that this paper deals with. Finally, the rapid development of globalization as the initiator of numerous challenges and security threats we face in the modern world has significantly changed and will change the security map of the world, the Balkans and Serbia, with the pretension of creating a global world system based on the Western model of liberal democracy. This will further mean, maintaining the ideology of creating a global world system based on neoliberalism, dirigisme and imperialism.

Key words: globalization, anti – globalization, security, Balkan, Serbia

Радна биографија

Моје име је Александра Сремчев, рођена сам 08.09.1983. године у Ваљеву. Основну школу и гимназију сам завршила у Београду након чега сам школовање наставила на Правном Факултету Универзитета у Београду. Похађала сам смер - Међународни односи. 2012. године сам стекла диплому првог степена високог образовања и стручно звање правника. У жељи да наставим школовање и стекнем знање из области безбедности, тероризма и организованог криминала, 2016. године сам уписала мултидисциплинарне Мастер академске студије ”Тероризам, организовани криминал и безбедност” при Универзитету у Београду. Положила сам све испите предвиђене двогодишњим програмом мастер студија. Говорим енглески и француски језик. Запослена сам у организацији цивилног друштва која се бави људским правима са фокусом на заштити права жена.

Изјава о академској честитости

Студент: Александра Сремчев

Број индекса: 150/2016

Студент: мастер академских студија „Тероризам, организовани криминал и безбедност“

Аутора мастер рада под називом: Процеси глобализације и антиглобализације у свету и њихов утицај на безбедност Балкана

Потписивањем изјављујем:

о да је рад искључиво резултат мог сопственог истраживачког рада;

о да сам рад и мишљења других аутора које сам користио/ла у овом раду назначио/ла или цитирао/ла у складу са Упутством;

о да су сви радови и мишљења других аутора наведени у списку литературе/референци који су саставни део овог рада и писани у складу са Упутством;

о да сам добио/ла све дозволе за коришћење ауторског дела који се у потпуности/целости уносе у предати рад и да сам то јасно навео/ла;

о да сам свестан/на да је плагијат коришћење туђих радова у било ком облику (као цитата, прараза, слика, табела, дијаграма, дизајна, планова, фотографија, филма, музике, формула, веб сајтова, компјутерских програма и сл.) без навођења аутора или представљање туђих ауторских дела као мојих, кажњиво по закону (Закон о ауторском и сродним правима, Службени гласник Републике Србије, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016), као и других закона и одговарајућих аката Универзитета у Београду;

о да сам свестан/на да плагијат укључује и представљање, употребу и дистрибуирање рада предавача или других студената као сопствених;

о да сам свестан/на последица које код доказаног плагијата могу проузроковати на предати мастер рад и мој статус;

о да је електронска верзија мастер рада идентична штампаном примерку и пристајем на његово објављивање под условима прописаним актима Универзитета.

Београд, 19.02.2021.

Потпис студента

Александра Сремчев

САДРЖАЈ

1. УВОД	1
1.1 НАУЧНИ ЦИЉ ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕЗЕ	1
1.2 ПРЕДМЕТ РАДА	1
1.3 МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА:	5
2. ПОЈАМ И АСПЕКТИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	7
2.1 ПОЈАМ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ	7
2.2 АСПЕКТИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	10
2.2.1 Економски аспект глобализације	12
2.2.2 Политички аспект глобализације	17
2.2.3 Културолошки аспект глобализације	19
2.2.4 Еколошки аспект глобализације	21
2.2.5 Социјални (друштвени) аспект глобализације	23
2.2.6 Војни аспект глобализације	24
3. ЛИЦЕ И НАЛИЧЈЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	27
3.1 Лице и наличје економске глобализације	27
3.2 Лице и наличје политичке глобализације	29
3.3 Лице и наличје културолошке глобализације	31
3.4 Лице и наличје еколошке глобализације	33
3.5 Лице и наличје социјалног аспекта глобализације	35
3.6 Лице и наличје војне глобализације	37
4. ВЛАДАЈУЋЕ ТЕОРИЈЕ О ГЛОБАЛИЗАЦИЈИ	39
4.1 ТЕОРИЈА О ИМПЕРИЈАЛИЗМУ	39
4.2 ТЕОРИЈЕ МОДЕРНИЗАЦИЈЕ И КОНВЕРГЕНЦИЈЕ	40
4.3 МОДЕРНЕ ТЕОРИЈЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	41
4.3.1 Хиперглобалисти	42
4.3.2 Трансформационисти	44
4.3.3 Скептици	46
4.4 ДРУГЕ КЛАСИФИКАЦИЈЕ ТЕОРИЈА О ГЛОБАЛИЗАЦИЈИ	47
4.4.1 Глобализација процес или пројекат	47
4.4.2 ДРУГЕ ПОДЕЛЕ	48
5. НАСТАНАК „ГЛОБАЛНОГ“ СВЕТА И БЕЗБЕДОНОСНИ РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ СВЕТСКОЈ БЕЗБЕДНОСТИ	50
5.1 Хладни рат и стварање биполарног света	50

5.2 Нови светски поредак и старање униполарног света.....	54
5.3 Мултиполаран или униполаран свет	58
5.4 Последице глобализације на глобалну безбедност	60
6. АНТИГЛОБАЛИЗАЦИЈА - РАЂАЊЕ АНТИГЛОБАЛИСТИЧКОГ ПОКРЕТА КАО ОПОНЕНТА ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ.....	64
6.2 Антиглобалистички покрети у неразвијеним земљама	67
6.3 Антиглобалистички покрети у развијеним земљама	68
7.УТИЦАЈ ПРОЦЕСА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И АНТИГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ НА БЕЗБЕДНОСТ БАЛКАНА.....	71
7.1 Балкан.....	71
7.2 Операција ”Милосрдни анђео”	73
7.3 Глобализација и национална држава	75
7.4 Утицај глобализације на безбедност Србије	77
ЗАКЉУЧАК.....	81
ЛИТЕРАТУРА.....	87

Листа акронима

ГАТТ – Општи споразум о тарифама и трговини

ИБРД - Међународна банка за обнову и развој

ММФ – Међународни монетарни фонд

НАТО – Организација Северноатланског споразума (Северноатлански савез)

ОПЕЦ – Организација земаља извозница нафте

САД- Сједињене Америчке Државе

СБ – Светска банка

СССР – Савез Совјетских Социјалистичких Република

СТО – Светска трговинска организација

1.УВОД

1.1 Научни циљ предложене тезе

Научни циљ предложене тезе је да на аналитичан и систематичан начин објасни последице утицаја процеса глобализације и антиглобализације на безбедност света са посебним акцентом на безбедност Балкана, имајући у виду да обликовање светске политике и светских процеса умногоме утиче на креирање безбедносног оквира овог простора.

Један од циљева предложеног рада је и анализа постојећих процеса који се обликују кроз призму глобализације с једне стране, и антиглобализације са друге стране, са циљем изналажења претпоставки на који ће се начин обликовати будући светски поредак. Да ли ће будућност света обележити униполарност или мултиполарност, и која ће улога припасти Балкану.

Имајућу у виду да процес глобализације и његови аспекти имају две стране, и добре и лоше, и да са собом носе бројне изазове и претње, један од циљева рада ће бити и анализа тих различитих аспеката са циљем свеобухватног приказа и објашњења реалних безбедоносних претњи и изазова у савременом свету, као и њихових узрока и последица.

Предложена тема такође има за циљ да да допринос досадашњим теоријским сазнањима на ову тему и да послужи као оквир за будућа истраживања из ове области у домену друштвено – хуманистичких наука.

1.2 Предмет рада

Предмет предложеног рада је настанак и развој процеса глобализације и антиглобализације у свету и њихов утицај на светску безбедност, са посебним акцентом на безбедност Балкана, кроз сагледавање и анализу њиховог историјског развоја, узрока настанка, кључних аспеката насталих процеса као и последица и ефеката које изазивају.

Имајући у виду комплексност и сложеност процеса глобализације и антиглобализације као фактора угрожавања безбедности приликом дефинисања предмета предложеног рада полази се од појмовног одређивања и увођења кључних појмова којима ће се предложени рад бавити.

У одређивању кључних појмова којима ће се овај рад бавити биће приказане основне дефиниције, кључни аспекти и историјски преглед настанка самих појава/процеса.

Кључни појмови су: *глобализација, антиглобализација, безбедност, безбедоносни ризици, нови светски поредак, Србија и Балкан.*

У уводној целини рада биће описана тема којом ће се предложени рад бавити, научни циљ, кључна питања и проблеми који ће бити предмет анализе и истраживања, као и методе рада које ће се користити. Предложени рад ће имати шест целина/поглавља.

Прво поглавље рада бавиће се теоријским објашњењем појма глобализације, настанком глобализације као процеса, анализом и објашњењем кључних аспеката глобализације у савременом друштву, имајући у виду да глобализација представља светски процес са великим упливом у економске, културолошке, политичке, војне, еколошке и социјалне односе.

Имајући у виду својеврсну контраверзност самог појма глобализације оличеног у постојању њена два лика, лица и наличја, позитивне и негативне стране, што узрокује мноштво подељених мишљења и ставова различитих теоретичара и мислилаца по питању ефеката глобализације на безбедност света, предложени рад ће се у другој целини бавити објашњењем контраверзне природе глобализације кроз анализу позитивних и негативних страна глобализације на економском, социјалном, културолошком, политичком, војном и еколошком плану. Поменута целина ће такође

обухватити и анализу самих ефеката и сагледавање последица које овај процес репродукује на безбедност света.

Трећа целина рада бавиће се владајућим теоријама о глобализацији. У овом делу рада биће обрађена различита теоријска објашњења глобализације и основне класификације у приступу проучавања и разумевања самог појма / процеса.

Четврто поглавље бавиће се процесом стварања „глобалног светског поретка“, од тренутка настанка биполарног света, преко успона униполарног света на принципима ексклузивитета једне државе и једног народа, до стварања мултиполарног светског поретка у времену „сукобљавања“ али и „суживота“ глобализације и антиглобализације. Надаље, у овом делу ће такође бити приказан сам развој и настанак „глобалног“ света као својеврсне политичке позорнице у којој развијене земаље играју кључне улоге у диктирању правила бивствовања на глобалној сцени, делећи врло конкретне и унапред до танчина дефинисане улоге мање развијеним и неразвијеним земљама.

Један од основних проблема које предложени рад треба да сагледа јесте да ли је глобализација процес који све више продубљује јаз и ствара све већу неједнакост између светова, између богатих и сиромашних, између запада и истока, развијених и неразвијених, или је то процес који спаја, смањује јаз и разлике између различитих држава и различитих народа. У овом делу пажња ће бити посвећена и анализи различитих теоријских ставова и мишљења у погледу ефеката глобализације на безбедност из угла развијених и неразвијених земаља. Такође, биће размотрене и претпоставке, предвиђања појединих аутора по питању опстанка света у ери глобализације / антиглобализације.

Пета целина предложеног рада бавиће се одређивањем и објашњењем појма антиглобализације, као опонентом, пратећим процесом који се противи глобализацији и њеном постојању и ширењу, а који ће бити анализиран кроз настанак, историјски развој, утицај и последице на безбедност света и простора Балкана. Садржину ове целине чиниће и формирање антиглобалистичког покрета, историјски развој, активности које реализује и ефекти које производи.

Имајући у виду заинтересованост светских сила за простор Балкана и његово место на политичкој позорници, последње поглавље рада ће се бавити и утицајем процеса глобализације и антиглобализације на безбедност поменутог подручја, са циљем анализе последица које ови процеси изазивају по безбедност и опстанак националних држава. Као једно од основних питања које ће чинити садржај ове целине је питање опстанка националних држава и очување суверенитета у времену хегемоније, међузависности и успона глобалног света.

Приликом анализе утицаја процеса глобализације и антиглобализације на безбедност Балкана, акценат у овој целини ће бити на Србији, односно на последицама утицаја глобализације и антиглобализације на безбедоносни оквир Србије. Општа „слика“ безбедоносног стања Балкана под дејством поменутих процеса ће такође бити изложена у овој целини рада.

У закључку рада биће сумирани сви уочени проблеми и питања која процеси глобализације и антиглобализације „отварају“ на светском плану, а који несумњиво имају утицај на креирање и одржавање повољног безбедоносног оквира националних држава, са фокусом на подручје Балкана. У самом закључку, као производ истраживачког рада, биће изнети и ставови, мишљења и препоруке везано за спорна питања и проблеме дефинисане предметом овог рада, као и решења за креирање сигурније безбедоносне слике света, а која имају за циљ и да дају својеврсни допринос даљим истраживањима на ову тему.

Пошто су процеси глобализације и антиглобализације веома сложени процеси који захтевају свеобухватну теоријску анализу не само са безбедоносног него и са економског, политичког, културолошког, социјалног, еколошког и војног аспекта, предмет предложеног рада ће бити обрађен кроз мултидисциплинарни приступ како би се на најсвеобухватнији начин сагледала дубина и озбиљност последица поменутих процеса на безбедност света у целини, али и будуће „перспективе“ за опстанак / настанак/ одржавање повољног безбедоносног оквира.

Временски оквир који ће предложена тема покрити кроз наведене целине/поглавља обухвата период од Хладног рата па све до данас, имајући у виду да се кључни догађаји и процеси од значаја за предложену тему дешавају управо у овом раздобљу и на

најсвеобухватнији начин пружају увид у процесе глобализације и антиглобализације који неспорно утичу на безбедност света.

Приликом навођење података везано за појмовно објашњење настанка појмова који обележавају саме процесе као што су примера ради глобализација, нови светски поредак, а везано за њихову прву употребу, појаву, узроке или настале последице, а које су од значаја за потпуније разумевање теме, биће анализирани и периоди изван временског оквира предвиђеног за обраду предложене теме у оном обиму који је неопходан за њихово разумевање.

1.3 Методе истраживања:

Имајући у виду основне циљеве научног истраживања предложене теме, у процесу креирања самог рада користиће се различите методе карактеристичне за истраживања у друштвеним наукама.

Како би сам рад био заснован на релевантним, поузданим, тачним и објективним чињеницама у истраживању ће се поћи од основних аналитичких метода као што су:

1. Метода анализе и синтезе постојећих доступних теоријских сазнања везано за тему глобализације и антиглобализације и њиховог утицаја на светску безбедност и безбедност Балкана као скуп свих релевантних сазнања о самој теми
2. Компаративна метода која ће бити примењена у анализи различитих ставова и миљења различитих теоретичара везано за саме процесе глобализације и антиглобализације
3. Историјски метод ће бити примењен у процесу објашњења кључних појава, њихових узрока и историјског развоја што је од великог значаја за објашњење и разумевање садашњег и претпоставку и / или разумевање будућег контекста.

4. Како би се обезбедила веродостојност и истинитост исказа и чињеница које ће бити приказане и објашњене у самом раду користиће се и метод прикупљања података. Као основни извор података у овом раду користиће се постојећа теоријска и емпиријска сазнања релевантна за области које су предмет овог научног рада.

5. Метод дескрипције ће се користити приликом описа кључних процеса који су предмет предложене теме са циљем што квалитетнијег и ефектнијег објашњења и излагања саме теме

6. У процесу доношења закључака и излагању релевантних аргумената користиће се индуктивно – дедуктивна метода

Метод класификације и статистички метод ће бити примењени у оним деловима рада који захтевају одређене класификације и навођење статистичких података.

2. Појам и аспекти глобализације

2.1 Појам глобализације и историјски развој

Глобализација, глобално, глобални свет, глобална сила, термини су са којима се врло често сусрећемо у ”разговорима” о кретању савременог света. То су термини које можемо чути у готово свакој ”расправи” коју воде светски политичари, теоретичари, заговорници и противници глобализације. Али, када се запитамо шта је у ствари глобализација или процес глобализације суочавамо се са мноштвом теоријских објашњења, приступа проучавању овог термина, као и жучним расправама о утицају глобализације на развој савременог света, њеним добробитима али и негативним странама.

Да ли је глобализација само визија савременог света и расподеле моћи у истом, или је само процес фактора развоја савременог друштва, или је пројекат потчињавања имплементиран од стране развијеног западног света, или можда само утопија, обмана, предикција стварности, или можда од свега наведеног по мало. Разматрање наведених промишљања о разумевању појам/процеса глобализације од кључног су значаја за анализирање ефеката које глобализација има, и које ће имати на развој савременом света и његову безбедност.

У процесу изучавања самог појма глобализације важно је разумевање терминолошке различитости појмова који ће бити поменути много пута у овом раду а то су: глобализам, глобализација и нови светски поредак. Једну од најједноставнијих и најјаснијих дистинкција прави Симеуновић: ”Глобализам је идеологија, глобализација је процес, а нови светски поредак је систем.”¹. Надаље, Пол Џејмс дефинише глобализам као ”доминантну идеологију и субјективитет повезан са различитим историјско-

¹ Симеуновић Д., Нација и глобализација, Просвета, Београд, 2009., стр. 116.

доминантним формацијама глобалног ширења” док рецимо Манфред Стигер говори о различитим глобализмима као што су правосудни, тржишни и цихад глобализми.²

У теорији постоје бројна објашњења посве комплексног, контраверзног и помало мистичног појма глобализације. Међутим, оно што се овом појму или процесу не може оспорити је његова незаобилазност и општа присутност у проучавању кретања савременог света у свим аспектима – економском, политичком, културном, социјалном, правном, војном, технолошком, еколошком итд.

Имајући у виду комплексност овог појма/процеса не постоји ни општа сагласност када је у питању дефиниција глобализације. Тако различити аутори дају различите дефиниције глобализације. На овом месту навешћемо само неке од бројних дефиниција глобализације. Тако на пример за Дејвида Хелда ”Глобализација је процес повезивања индустријских и финансијских активности на светском тржишту, а на основама научно-технолошке и информацијско-комуникационе револуције која је увела глобалну привреду у процес глобализације; за Томаса Фридмана ”Глобализација је процес економског, социјалног, културног и политичког деловања које надмашује границе националних држава.”³

Термин глобализација први пут се појављује 1961. године у речнику енглеског језика Дирка Меснера⁴ и убрзо постаје предмет проучавања и истраживања бројних теоретичара хуманистичких наука. Реч је наиме о једном глобалном процесу који одликује све теснија међузависност и повезаност држава и народа, пре свега интересима и потребама, убрзана и олакшана технолошким развојем и брзим протоком информација у свим сферама друштвеног развоја – економском, политичком, социјалном, културном, правном, војном итд. За поједина друштва овај савремени процес је позитиван, покретачки, хармоничан, експанзиван, освајачки, док је за друге стуб сиромаштва,

² Симић Д., Неолиберални глобализам, суверенитет и национална држава, ДОИ:10.5937/војно дело1606020С, стр.20-27., интернет извор, преузето са сајта http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2016-6/68-2016-6-04-Simic.pdf, приступљено дана 20.05.2020., стр.27.

³ Марковић Д., Илић Б., Ристић Ж., Глобална економија, Етностил, Београд, 2012., стр.86.

⁴ Богдановић Д., Вуковић М., Глобализација – две стране модерног друштва, Инжењерски менаџмент 1 (1) (2015) 30-41, Студентски часопис за теорију и праксу менаџмента, Универзитет у Београду, Технички факултет у Бору, интернет извор, преузето са сајта https://menadzment.tfbor.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2015/06/1_1_30-41.pdf, приступљено дана 01.12.2020., стр.30.

зависности и пропасти. И како год га ми назвали процес, пројекат, феномен, глобализација је неминовно део наше стварности, реалности.

Када говоримо о зачецима глобализације, постоји сагласност међу теоретичарима глобализације о постојању три ере у развоју глобализације⁵:

- Прва ера глобализације почиње 1866. године постављањем транснационалног кабла и завршава се почетком Првог светског рата, а карактерише је пад цена транспорта, појава пароброда и железнице.
- Друга ера глобализације траје од 1945. године до 2000. године и карактерише је пад цена рачунара и рачунарске опреме, као и телекомуникација.
- Трећа ера глобализације почиње у 21. веку и траје и данас, а карактерише је ширење информатичких и комуникационих мрежа, успон мултинационалних компанија.

Неки аутори сматрају да глобализација и није нови феномен већ да датира у далеком периоду прошлости, у новом али у ствари старом руху. Тако Војислав Мићовић наводи три историјска модела глобализације света: први, који је почео још у процесу колонизације и који је трајао у периоду од XV-XX века, други, који је настао у процесу стварања Хитлеровог новог поретка, и трећи који одликује подела света на блокове и који је настао након Другог светског рата.⁶

Оно што је сасвим извесно, радило се о новој или старој појави јесте да је за сам процват глобализације од изузетног значаја и стварање капиталистичког друштва почев од индустријске револуције, преко либералног капитализма па све до финалног стадијума капитализма - епохе империјализма, када и сама глобализација доживљава свој врхунац и експанзију у свим својим сегментима и аспектима. Сматра се да је процес глобализације достигао свој врхунац процватом неолибералистичких идеја у којима је нашао и своју потпуну примену.

⁵ Богдановић Д., Вуковић М., оп.цит., стр.31.

⁶ Мићовић В., Глобализација и нови светски поредак, Чигоја штампа, Београд, 2001., стр.31-37.

2.2 Аспекти глобализације

Глобализација се може схватити као један свеукупан планетарни процес који задире у све сфере које утичу на правце развоја савременог света. С тим у вези, за разумевање глобализације неопходно је разумевање процеса који се одвијају унутар саме глобализације, а који се могу подвести под различите аспекте односно димензије глобализације. За саме аспекте/димензије специфично је то што поједини теоретичари посматрају глобализацију целовито само кроз један аспект, као што је најчешће случај са економском димензијом глобализације о којој ће касније бити речи. Како све што има везе са глобализацијом карактерише изврстан степен међузависности и повезаности, и када говоримо о аспектима глобализације можемо закључити да постоји повезаност међу различитим димензијама глобализације, односно њихова узрочно последична зависност. Иако се поједине димензије глобализације истичу више од других, то ипак не значи да су остале димензије мање важне и да немају значајног утицаја на обликовање прилика и односа у савременом свету.

Као и у случају дефиниције глобализације не постоји сагласност ни када је реч о аспектима/димензијама глобализације, те различити аутори наводе и различите аспекте/димензије глобализације. Надаље, постоји и различито схватање саме улоге аспеката/димензија глобализације. Тако на пример Гиденс и Робертсон димензије глобализације посматрају као аналитичке чиниоце на основу којих дају своју анализу/објашњење/разумевање глобализације, док за већину других аутора димензије односно различити аспекти глобализације представљају дескриптивне категорије.⁷ Тако на пример Гиденс наводи четири димензије глобализације: "светску капиталистичку економију, систем националних држава, светски војни поредак и међународну поделу рада, а оне истовремено представљају чиниоце модерних трансформација"⁸

У разматрању димензија глобализације у овом раду следиће се дескриптивна подела аспеката/димензија глобализације коју преферира већина аутора. Наравно, и у овом сегменту промишљања разумевања аспеката глобализације постоје различите поделе.

⁷ Вулетић В., Глобализација мит или стварност, Завод за уџбенике, Београд, 2003., стр.43.

⁸ Ибид., стр.44.

Тако на пример Вотерс разликује економску, политичку и културну димензију глобализације, док Бек наводи комуникацијско-техничку, економску, еколошку, радно-организацијску, културну и грађанско-друштвену димензију.⁹

Аспекти глобализације који ће бити разматрани у овом раду су:

1. Економски аспект глобализације
2. Политички аспект глобализације
3. Културолошки аспект глобализације
4. Еколошки аспект глобализације
5. Друштвени аспект глобализације
6. Војни аспект глобализације

Графикон 1: Аспекти глобализације

⁹ Вулетић В., оп.цит.,стр.45.

2.2.1 Економски аспект глобализације

Економски аспект глобализације спада у најчешће анализиран и сагледаван аспект овог процеса, имајући у виду да је тријумф глобализације управо на економском плану. Може се закључити да се корен глобализације налази у ширењу тржишта и стварању глобалног тржишног система, али глобализација свакако није само економски феномен, иако је поједини аутори посматрају управо кроз ову димензију и свде надасве комплексан процес глобализације само на његову економску страну. Како истиче Емилија Бекер” под економском глобализацијом подразумевамо свеопшту либерализацију капиталних и трговинских токова на међународном плану, као и дерегулацију кретања фактора производње у форми међународне мобилности капитала, радне снаге, идеја, информација, технологије, итд.”¹⁰

У економском смислу кључне карактеристике глобализације препознају се кроз свеобухватну приватизацију капитала у рукама најмоћнијих актера светске економије, кроз убрзани замах у ницању и развоју мултинационалних компанија, то јест савремених гиганата који “ једу националне економије ”, диктирајући сопствене услове и начине пословања. Имајући у виду енормну продукцију капитала и монополски положај, оне креирају нације сиромаштва и јефтине радне снаге. У функцији колонизатора савременог света, њихова глобална моћ има уплива не само у економске, већ и у политичке, социјалне, културне и војне прилике националних држава, које се у већини случајева протежу до комплетног ”преузимања и поседовања” националних привреда.

У другој половини XX века у једном периоду историје постојала су два паралелна економска система - систем слободног тржишта и систем централног планирања и државног управљања привредом који су били дефинисани капиталистичким, односно социјалистичким устројством развоја. Економски систем заснован на слободном тржишту био је кључно обележје богатог севера и високо развијених капиталистичких држава западне Европе и Америке, док је систем централног планирања функционисао

¹⁰ Бекер Е., Економски аспекти глобализације, Привредна изградња (205)XLVIII, 3-4, 135-153, интернет извор, преузето са сајта <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0032-8979/2005/0032-89790504135B.pdf>, преступљено дана 28.01.2020. године, стр.136.

у земљама тзв. реалног социјализма¹¹ који се својствен Совјетском свету. За разлику од система слободног тржишта, овај систем подразумева планско и централно одлучивање, што је практично значило непостојање тржишта роба и услуга, неразуман диспаритет цена, лоше коришћење природних ресурса, заостајање у технолошком развоју итд. Такав систем почивао је више на идеолошким него на економским премисама и законитостима, те се показао неспособним да издржи пробу времена.”¹² Ипак, оба система имала су једну заједничку особину, а то је централизација економске моћи у рукама економских гиганата– мултинационалних финансијских институција, односно у другом случају– државе.

Зачеци економске глобализације свакако се везују за трговину која је утрла пут развијању идеје о слободном тржишту у смислу досезања далеких простора, и самим тим генерисања енормног профита који је незамисливо досећи уколико би се економија задржала само у оквирима националних граница. На тај начин трговина постаје глобална, и тиме свакако доприноси развоју слободног тржишта.

Силовито убрзаном развоју глобалне трговине допринео је Општи Споразум о тарифама и трговини ГАТТ из 1947. године. Глобална трговина је до оснивања Светске трговинске организације – СТО функционисала управо у оквирима ГАТТ-а који је био практично остатак од неуспелог покушаја оснивања Међународне трговинске организације 1948. године.¹³ Када је основан ГАТТ имао је свега 23 чланице, а данас броји преко 140 земаља широм света. ГАТТ се базирао на две кључне стратегије – смањење протекционистичких баријера у смислу ограничавања заштите домаће производње само на увођење царина и успостављање консензуса везано за смањење тарифа које су под утицајем Америке до 1980. године прошле седам рунди ограничења заштитних тарифа.¹⁴ Наведене мере утрле су пут либерализацији трговинских односа и стварању слободног тржишта глобалних размера које акумулира енормну количину капитала и отвара могућност стварања глобалног финансијског тржишта.

¹¹ Мићовић В., оп.цит., стр 61.

¹² Ибид.

¹³ Кајгановић Ј., Водич кроз Светску трговинску организацију, ISAC Fund, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2015., стр. 17.

¹⁴ Печујлић М., Накарада Р., Доба глобализације, Зборник преведених текстова (фрагменти), интернет извор, преузето са сајта <https://www.scribd.com/document/52402557/Doba-globalizacije-Pecujlic-Nakarada>, приступљено дана 19.09.2020., стр.50.

Печујлић у зборнику радова Доба глобализације, наводи Глипинову поделу на три периода у развоју међународног финансијског тржишта¹⁵:

- Први период траје од 1870. године до 1914. године. У овом раздобљу Велика Британија је била центар финансијског капитала.
- Други период траје од 1920. године до 1939. године, и тада долази до ликвидације прекоморских инвестиција од стране већине европских земаља, укључујући и Велику Британију, а до јачања економске моћи Америке.
- Трећи период траје од 1947. године до 1985. године када Њујорк постаје центар финансијског међународног тржишта којим управља помоћу две значајне финансијске институције – Међународног монетарног Фонда (ММФ) и Светске Банке (СБ).

Међународни монетарни фонд и Међународна банка за обнову и развој – ИБРД, који су основани на Бретонвудској конференцији 1944. године, заједно са Светском трговинском организацијом представљају Трилатералу¹⁶ на којој почива глобални економски систем. Поменуте међународне институције потпомажу замах економске глобализације кроз стварање система савременог дужничког ропства чија потпуна употребност почиње још успоном неолиберализма који итекако има значајан утицај на досег економског аспекта глобализације. Међународни капитал транспонује се преко Међународног монетарног фонда и Светске банке у виду ”помоћи” мање развијеним и неразвијеним државама под ”одређеним условима”, док профит убирају финансијски мегахонгломерати. Овим процесом ствара се модеран систем дужничког ропства у којем страдају националне економије. Економска глобализације представља алат за богаћење богатих, а потчињавање мање развијених држава. И Међународни монетарни фонд и Светска банка су практично америчке институције у којима Америка има већинску моћ одлучивања, имајући у виду да некадашњи СССР никада није постао њихов члан.

Економска глобализација се често доводи у везу и са успоном неолиберализма, односно филозофијом нелибералног мишљења. “Неолиберализам представља специфичну

¹⁵ Печујлић М., Накарада Р., оп.цит.,стр.51.

¹⁶ Бекер Е.,оп.цит., стр.136.

Неолиберализам доводи до кључних промена у економским структурама националних држава стварајући дужнички однос националних држава према глобалним финансијским институцијама као што су Међународни монетарни фонд, Светска банка и Светска трговинска организација. У том смислу веома је важно разумевање идеологије неолибералзма и њеног утицаја на замах економске глобализације, али и других аспеката глобализације имајући у виду повезаност и последично-узрочну зависност димензија глобализације.

[illegible]

¹⁹<https://bit.ly/2QvAjrM>, слика preuzeta dana 20.04.2020. godine

Неолиберални концепт економске политике датира из периода 70-их година XX века као опонент Кензијанској држави благостања која је доминирала од краја Другог светског рата.²⁰ Овај концепт чији су највећи заговорници Фридрих Хајек и Милтон Фридман заговара повратак идејама класичног либерализма.²¹

Неолберализам је као економска доктрина настао почетком четрдесетих година XX века у Немачкој, а први пут је употребљен од стране немачког теоретичара Александра Ристова који је сматрао да овај термин подразумева постојање јаке државе способне да чува слободно тржиште.²² Слободно тржиште је императив неолибералне државе чија је главна улога да креира и одржава политике које ће осигурати несметано обављање тржишних делатности. За сам неолиберализам који прихвата постулате дефинисане Вашингтонским консензусом најважнији постулати су свакако приватизација, либерализација, дерегулација и финансијска рестрикција јавне потрошње.

Поједини теоретичари сматрају да неолиберализам није никаква идеологија или филозофија, већ економска стратегија утицања на економије и политике савременог света.²³ У том смислу, неолиберализам као западна идеологије комбинује ”две врсте моћи – меку, преко институција и медија преко којих се шири културна хегемонија, и тврду-уколико је неопходно, путем војних притисака, ”хуманитарних интервенција” и ратова.²⁴

Може се закључити да економска глобализација подразумева ”свет без граница” изграђен на принципима неолиберализма као доминантне западне идеологије, глобално слободно тржиште и мреже мултинационалних компанија који су и њени главни носиоци. Економска глобализација у капацитету у којем постоји у савременом свету отворила је врата слободној трговини, повезала удаљене просторе и тржишта, прешла националне границе и постала глобална. За поједине земље економска глобализација означила је смрт националних привреда, економску зависност од Запада, док је за друге

²⁰ Каузларић Г., Неолиберализација апсолутног духа: спиритуални микро-отпори као тржишни механизми интерпелације, Генеро Часопис за феминистичку теорију и студије културе, Број 18-2014, Центар за студије рода и политике, Факултет политичких наука у Београду, Универзитет у Београду, 2014., стр.109-134, стр.112.

²¹ Ибид.

²² Ибид., стр. 16-17.

²³ Њ Б., Неолиберална хегемонија, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјала, безбједоносна, социолошка и криминална истраживања, Бања Лука, 2019., стр. 10.

²⁴ Ибид., стр. 15-16.

државе економска глобализација постала средство акумулирања капитала и изградње економске моћи на глобалној светској позорници.

2.2.2 Политички аспект глобализације

Политички аспект глобализације карактерише успостављање нових међународних односа на глобалном нивоу, нових политичких центара моћи и ограничавање политичке моћи и суверенитета националних држава. Са политичком глобализацијом покреће се низ питања као што су питање државног суверенитета, растајући број међувладиних институција и изгледи за глобално и регионално управљање светом.²⁵ Глобална политика кроз ере глобализације добија ново рухо које карактерише експанзионизам, хегемонизам и империјализам у сваком смислу.

Једно од најзначајнијих питања које се разматра у домену политичког аспекта глобализације јесте питање улоге и места националне државе у глобализованом свету. У овом домену разликујемо два супротстављена мишљења. С једне стране имамо ауторе који сматрају да са глобализацијом долази до десуверенизације националних држава и преузимање власништва над државом од стране других актера, док други аутори сматрају да јача моћ националних држава и да је глобализација могућа само ако је вођена од стране националних држава, али којем год се мишљењу приклонимо јасно је да се национална држава налази у епицентру дебате о глобалној политици.²⁶

Поједини аутори сматрају да је утицај модерне глобализације на савремене државе нов феномен и то из два разлога.²⁷ Прво, зато што глобализација захтева нове modele државне интервенције, а друго, што је асиметрија моћи између Запада и Истока израженија него икада.²⁸ Притисак на државе спроводи се посредством Вашингтонског

²⁵ Steger M., Globalization – A very short introduction, OXFORD University press, New York, 2003, стр.56.

²⁶ Вулетић В., оп.цит., стр.56.

²⁷ Сантос Б., Часопис за књижевност и културу и друштвена питања, Реч.но.68-14, децембар 2002., стр.5-65., интернет извор, преузето са сајта, <http://www.womenngo.org.rs/feministicka/tekstovi/boaventura-de-soza-santos.pdf>, преузето дана 06.04.2020., стр.16.

²⁸ Сантос Б., оп.цит., стр.16-17.

консензуса, односно структуралним прилагођавањем који је компатибилан новом глобалном систему.

У процесу политичке глобализације важну улогу имају и наднационалне институције као што су Уједињене Нације, Савет Безбедности, Светска банка, Међународни монетарни фонд, које свакако потпомажу моделовања глобализације у смислу креирања глобалне политике. Као и други аспекти глобализације и политичка глобализација је уско повезана са економском глобализацијом нарочито када погледамо однос "економија које су стању зависности и дужничког ропства" од западне економије и Америке, а управо посредством великих међународних институција. У том смислу политичке одлуке националних влада ових земаља у многоме зависе од диктата светске политике. У спречи са моћима економског фактора доминантна политичка глобализација ослања се на три стуба Вашингтонског консензуса: слабој али делотворној држави, либералној демократији и владавини права²⁹ којом контролише и потчињава мање развијене и неразвијене политичке системе, држећи их у константном стању потчињености. Улога влада у политичкој глобализацији јесте да буду спроводници глобалног капитализма.³⁰

Демократија, људска права и слободе свакако су обележје политичке димензије глобализације јер и саме представљају тековине новијег доба, али уз ограничења која заводи западни модел политичког организовања. Глобални политички систем развија се у правцу унификације, једнакости и стандардизације политичких система широм света по узору на западни/амерички модел политичког организовања. На снази је дакле унификација глобалног политичког система моћи који која подразумева својеврсни демократски поредак и њему подређен систем људских права и слобода.

И како наводи Франсис Фукујама "либерална демократија може представљати крајњу тачку идеолошког развоја човечанства и коначан облик људске владавине и као таква представљати крај историје"³¹ А да ли је уопште тако? Да ли је могуће да смо стигли до краја историје и до "идеалног" политичког система ? Ово промишљање теоретичара

²⁹ Ђурић К.Т, оп.цит.,стр. 19.

³⁰ Ибид., стр. 61.

³¹ Fukuyama F., The end of history and the last man, The Free Press A Division of Macmillan, Inc., New York, 1992, str.12-14.

наишло је на бурне расправе и контроверзе у научним круговима око самог поимања ”краја историје” коју је сам теоретичар сматрао идеалним политичким поретком иза кога нема ништа боље и удобније за савремено друштво. У времену у којем је настало, а под утицајем пада Берлинског зида и слома социјалистичких система зазвучало је као да је либерално демократски поредак идеално место за развој савременог света. Ипак, може се стајати на становишту да је глобални политички размештај моћи данашњице који функционише углавном по принципу дирижизма демантује ”добробити” овакве демократије за већину човечанства. Тако, не само да нисмо дошли до краја историје, него ни тренутно доминантни глобални политички систем не представља идеалан систем за функционисање, опстанак и безбедност већине држава у доба глобализације.

2.2.3 Културолошки аспект глобализације

И дошло је време ”електронског глобалног села”! Вести се не шаљу све брже, оне су истовремено свуда!”³²

Брз развој информационих/комуникационих технологија омогућио је ”брисање идеје простора и времена” као препрека за ширење информација у глобализованом свету. Развој комуникационих технологија омогућио је лако преношење културних садржаја с једног места на друго, и самим тим омогућио присуство мноштва културних садржаја и у најудаљенијим просторима света.

Културолошки аспект глобализације везује се за 80-те године XX века и повећано интересовање друштвених наука за домен културе, много више него за друштвене односе.³³ У домену културе изразито је раширена дилема појединих аутора, да ли овај замах прихватања и копирања западне културе треба називати глобализацијом или

³² Јовић Н., Заснованост критика глобализације из угла националне државе, UDK: 321.8 ; 316.334.2/.3; 321.7, стр.18-29., Безбедност Западног Балкана, Часопис безбедносног центра за безбедносну политику, година 6., број 21, септембар -децембар 2011., Београд, 2011, стр. 26.

³³ Сантос Б., оп.цит., стр.21.

вестернизацијом / американизацијом, имајући у виду уживање и конзумирање западних /америчких културних вредности и образаца.³⁴

Једно од значајних питања која се постављају у контексту глобализације је и питање стварања глобалне културе. Постоје становишта да је од 16. века "хегемонистичка идеологија европске науке, економије, политике и религије, путем културног империјализма, стварала неке сличности између различитих националних култура у светском систему"³⁵ укључујући и културне обрасце транснационалног порекла који циркулишу широм света.³⁶ Оваква становишта о стварању глобалне културе производ су модерног доба и свакако спадају у домен културне глобализације обogaћене брзим кретањем информација и људи. Глобализацију културе треба сагледавати "унутар њеног хетерогеног и противречног тоталитета."³⁷ Стварање културолошке глобализације зависи од глобалне моћи и укупности утицаја традиције, културолошких образаца, усвојених система вредности најмоћнијих земаља света. У том смисли, наметање културних вредности западне културе осталим народима може да буде опасно јер иза њега стоје и други домени утицаја, од медијске пропаганде до политичког, економског и војног утицаја. Ипак, глобализација је недвосмислено довела до мешања различитих културних утицаја, те је само питање у којој мери су одређене културе спремне да прихвате различитости које нуде друге.

Најзначајнији фактори који утичу на глобалну културну разноликост могу се свести на 4 групе³⁸:

1. Етнопоље – које се односи на слободан проток људи
2. Технопоље – које се односи на проток информационих технологија
3. Поље медија – које се односи на технологију мас медија
4. Идеолошко поље – које се односи на поимање политичких и идеолошких аспеката

³⁴ Сантос Б.,оп.цит.,стр.21

³⁵ Ибид., стр.23.

³⁶ Ибид.

³⁷ Видојевић З., Култура између империјализма и интернационализма, стр.78-86., Институт друштвених наука, Центар за економска истраживања друштвених наука, Глобализација и култура, Београд, 2015.,стр.79.

³⁸ Маџар Л., Глобализација-Културолошки аспект, улога медија и контраверзе,стр.215-221., Институт друштвених наука, Центар за економска истраживања друштвених наука, Глобализација и култура, Београд, 2015.,стр.218.

У процесу глобализације културе долази до двосмерних реакција. С једне стране имамо подстицања националне културе и културних образаца, а са друге стране имамо прихватање западних вредности и образаца униформности у домену укуса што доприноси повећању осећаја припадности и креирања космополитског духа и припадности који превазилази оквире националних култура. С друге стране, долази до губљења посебности националних културних вредности и идентитета. У глобализацији културе се губи идеја различитости и индивидуалности.

Глобализација поприлично доприноси процесу хомогенизације "глобалног укуса" западне културе. Кока кола, МекДоналд, БМВ, Зара... доспели су у сваки кутак савременог света и постали обележје "меинстрим" живота и културе. Дакле, јавља се феномен потрошачког друштва који управо конзумира унификоване производе. Глобална мрежа комуникација омогућила је конзумирање различитог садржаја који се пласира путем електронских медија и телевизије и уједно и намеће неолибералне вредности западне цивилизације као устаљен модел понашања. Карактеристично за глобализацију културе јесте и ширење енглеског језика који је омогућио превазилажење лингвистичких баријера широм света. Велику улогу у овом процесу имале су корпорације које су уједно "главни произвођачи и дистрибутери културних садржаја."³⁹

Несумњиво је да је глобализација врло присутна на културном плану и да се она обично везује за прихватање система вредности западне културе, али ипак културна глобализација ипак није једносмеран процес. У новије време извесну "популарност" имају и друге културе, као што је на пример азијска, турска, јужноамеричка итд. Она практично зависи од спремности једне културе за прихватање других културних идентитета.⁴⁰

2.2.4 Еколошки аспект глобализације

³⁹ Вулетић В., оп.цит., стр.65.

⁴⁰ Маџар Л., оп.цит., стр.219.

На пољу екологије глобализација показује своју карактеристику повезаности и међузависности имајући у виду да је заштита човекове околине подједнако важна и за богате и за сиромашне, и да еколошке последице једнако погађају обе стране, односно утичу и тичу се сваког становника ове планете. Бројни самити о климатским променама и последицама глобалног загревања, очувању тропских шума, пијаће воде, сведоче о томе да је екологија глобална брига која врло често доводи у заваду богати север и сиромашни југ. Док се богати залажу за очување тропских шума као "главних плућа света"⁴¹ за сиромашне је раскрчивање ових шума извориште пољопривредне производње. Сведоци смо времена у којем је загађеност ваздуха глобални проблем који дотиче милијарде становника широм света.

У трећој ери глобализације, питање заштите и очувања животне средине постаје једно од кључних питања такозване ниске политике⁴² која обухвата питања која се тичу глобалних питања из области економских, демографских, социјалних и енвайронменталних аспеката односа између државних влада и људи. Централно место у овој области свакако заузимају питања као што су обновљиви ресурси, појава озонских рупа, глобално загревање, штетност сунчевог зрачења, појава епидемија глобални размера као што су ХИВ, САРС и пошаст данашњице КОВИД 19, којем смо и сами сведоци и протагонисти времена.

У процесу глобализације еколошки аспект намеће потребу за постизањем глобалног консензуса међу државама како би се сачувала сама планета од еколошких катастрофа глобалних размера. Проблематика заштите животне средине у доба глобализације стаје на исти сто са економским, политичким и војним питањима јер је њен домет превазишао границе "контролисаног" и углавном се своди на оскудицу, пре свега у кључним ресурсима, али и на катастрофу енормних размера којој је човечанство у великој мери допринело.

⁴¹ Стојановић Д., Рађање глобалног света 1880-2015, Удружење за друштвену историју, Београд, 2015., стр.404.

⁴² Милашиновић С., Кешетовић Ж., Ђурић С., Еколошке димензије глобализације, ECOLOGICA 16 (2009) број 54, стр.205-212, <http://jakov.kpu.edu.rs/bitstream/id/2414/274.pdf>, интернет извор, приступљено дана 22.03.2020. године, стр. 205.

”Фосилна горива (нафта, угаљ и природни гас) представљају више од 90% енергије индустријализованих земаља и 75% енергије у целом свету.”⁴³ Нажалост, ово су ”ресурси у нестајању”. Глобална борба за превласт на ресурсима пратећа је појава глобализованог света. Имајући у виду њихову ограниченост, и сукоб севера и југа, еколошки проблеми изазивају, и изазиваће сукобе великих размера, јер су потребе богатог Севера велике, те је и потреба за контролом над кључним ресурсима један од важних изазова еколошке глобализације.

2.2.5 Социјални (друштвени) аспект глобализације

Друштво у доба глобализације функционише по устројству капиталистичког система. У земљама у транзицији долази до рестаурације капитализма. Јавља се капиталистичка ”нова” класа глобализованог друштва оличена у буржоазији владајуће класе и власника мултинационалног капитала с једне стране, и обичног грађанства са друге стране које се налази у потпуно зависном положају од глобалног капитала.

Друштвена глобализација, врло често се назива и ”глобализацијом сиромаштва“ имајући у виду њену тесну повезаност са нелибералном економијом и негативним ефектима које она има на живот обичног човека - грађанина. Она доводи до смањења цене рада, пада животног стандарда, укидања социјалних давања и свих добробити које гаји систем државе благостања. Глобализација сиромаштва нарочито је видљива у државама које су потпале под ”власништво” глобалних капиталистичких институција и манифестује се у поремећајима у свим структурама друштвеног живота. Наметањем унификације у осиромашеним друштвима долази до посрнућа школства, здравства, културе.

Број, размештај и структура становништва у периоду глобализације стално се мења. Стопа раста становништва прилично је неуједначена у смислу изразитог раста у мање развијеним и неразвијеним државама. Демографска експлозија и њене последица једна

⁴³ Милашиновић С., Кешетовић Ж., Ђурић С., оп.цит., стр.208.

су од карактеристика социјалне глобализације. Друштвена глобализација је синоним за неједнакост, продубљивање јаза између богатих и сиромашних. Глобализовани свет постаје једно велико потрошачко друштво које троши и купује глобалне производе.

Једна од карактеристика друштвене глобализације јесу и масовне миграције, великим делом као производ феномена ”јефтине радне снаге” у потрази за бољом будућношћу ”негде преко” и то најчешће у развијеним земљама Запада и северне Америке. Класичан пример радне миграције са којима се сусрећемо на наши просторима последњих година 21. века су миграције лекара и медицинских сестра које боље животне услове и послове проналазе у Немачкој, Аустрији, Швајцарској и скандинавским земљама.

Дакле, глобализација у друштвеном/социјалном аспекту прати глобалне трендове, промене кретања не само капитала, већ и културе, политике, екологије, те се може закључити да је овај аспект глобализације итекако повезан са свим осталим процесима глобализације.

2.2.6 Војни аспект глобализације

”Рат, војна сила и организовано насиље били су од централе важности за глобализацију људских активности током историје, посебно у модерној епохи а најскорије у периоду Хладног рата.”⁴⁴

Глобализација на војном плану одвијала са паралелно са другим процесима глобализације. Са успоном Сједињених Америчких држава (САД) у сваком смислу расту и освајачки апетити које су САД неретко храниле војним интервенцијама. Оснивање Северноатланског савеза (НАТО) игра значајну улогу у глобализацији војне силе. Од свог формирања 1949. године, Северно Атлантски Савез - НАТО је играо улогу ”одбрамбеног савеза” између осталог и против ”пошасту комунизма” и нарастања

⁴⁴ Вулетић В., оп.цит., стр.84.

комунистичких идеја. Нестанком Варшавског пакта нестао је оружани савез који је могао да парира НАТО-у. У том смислу, нестанком једног блока, НАТО као одбрамбени савез није имао више разлога да постоји, али се одржао и проширио своје функције у циљу реализације политике силе Сједињених Америчких држава. Ширење НАТО-а никада није престало. Напротив, настаје мрежа НАТО војних база широм света, опет под велом ”очувања мира”. Наравно намена је потпуно другачија – припремање простора за глобализацију националних држава по моделу који нуди и предвиђа Америка, али и обезбеђење гео-стратешког простора концентрацијом војне моћи.

Глобализација као процес је најопаснија на војном плану имајући у виду да је подстакнута империјалистичким и хегемонистичким тенденцијама једне супер силе. Под велом очувања међународног мира, САД су своју војну надмоћ користиле, и користе, за савремено поробљавање и исцрпљивање противник, тј. националних држава. Имајући у виду да војна сила представља само продужену руку државе, односно политике генерисања моћи, војна сила је од изузетног значаја за креирање унификованог света, глобалног света под окриљем доминације запада. Војну глобализацију карактерише и употреба силе или претња употребом силе у контексту ”очувања светског мира” као и удруживање војних капацитета различитих земаља са циљем очувања глобалног поретка са доминацијом најмоћнијих држава света.. Војну глобализацију такође карактеришу и нови облици употребе силе као што су тотални рат, милитаризација космоса, различити облици психолошког рата са циљем држања глобалног друштва у стању покорности.

Дакле може се закључити да је војни аспект глобализације нераскидиво повезан са другим аспектима глобализације као што су пре свега економски и политички јер негде и омогућава, односно креира средину за несметано економско и политичко ”пословање” најмоћнијих земаља света, па чак и у најудаљенијим областима.

И наместо закључка о аспектима/димензијама глобализације:

Како се може приметити глобализација као један планетарни процес у свим својим аспектима показује изузетну повезаност, међузависност и неодвојивост неовисно од значаја који поједини аспекти добијају у теоријској анализи од стране различитих аутора. Оно што је неспорно јесте да сви аспекти рефлектују промене које процес

глобализације доноси, а које могу изазвати негативне и позитивне последице на будући развој света, о чему ће бити речи у наредним поглављима.

3. Лице и наличје глобализације

Глобализација као процес има два паралелна колосека те се сам процес може посматрати кроз два лика: лице и наличје, негативну и позитивну страну, подељена и супротстављена мишљења о добрим, односно лошим последицама које овај процес изазива. Док једна страна говори у прилог глобализацији, као незаустављивом историјском глобалном процесу који доводи до интеграције света, други у њему виде процес дезинтеграције, фрагментације и доминације моћника. Два потпуно различита лика глобализације обележавају све сфере друштвеног развоја и можемо рећи да је тамнија страна глобализације доминантнија тј. да глобализација изазива много више негативних него позитивних ефеката. У неким димензијама глобализације као што је на пример еколошка глобализација готово су непрепознатљиви позитивни ефекти овог процеса.

3.1 Лице и наличје економске глобализације

Када посматрамо економску сферу глобализације можемо да закључимо да се у њој стапају две потпуно противуречне стране: "економска ефикасност (супериорност)" и социјално инфериорна страна глобализације."⁴⁵ У овом процесу са једне стране долази до убрзаног акумулирања огромних количина економског богатства, омогућеног кроз процес дерегулације тржишта, приватизације и слободног преношења капитала укидањем протекционистичких регулаторних мера. Долази до наглог повећања и множења мултинационалних компанија стварањем заједничког тржишта погодног само за "велике и одабране играче." Империјализам као последњи ступањ у развоју капитализма у систему креирања глобалног економског простора добија своје кључно место. И како наводи Милашиновић везивање производних субјеката за транснационалне компаније доводи нужно до зависног положаја у којем се слабијима

⁴⁵ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., Аспекти глобализације са прегледом нових појмова, Београдска отворена школа и Досије, Београд, 2003., стр. 12.

диктирају модели понашања чиме се стварају сви предуслови за експлоатацију мање развијених земаља.⁴⁶ Империјализам за разлику од осталих фаза капитализма карактерише ”стратегија” директних инвестиција односно извоза капитала посредством транснационалних компанија које отварају своје филијале у пре свега капиталистичким земљама, па онда и у остатку света.⁴⁷

Економска сфера има наравно и свој други лик – економско пустошење и уништавање свега што је национално, посебно, локално. Малигне последице видљиве су глобално: уништавање националних економија давањем неповољних кредита озлоглашених економски конгломерата као што су Међународни монетарни фонд и Светска банка под заједничким именом ”економске помоћи”, земљама у развоју. Као услов за добијање кредита од стране ММФ-а државе ”поданици” морају да пристану на такозвани Програм структуралног прилагођавања који подразумева приватизацију, дерегулацију, либерализацију и различите врсте финансијских рестрикција. Кроз овај добро познати модел мање земље постају ”доживотни зависници и поданици савремених робовласника.” Надаље, савремено ропство производи и немерљиве последице на економском плану као што су јефтина радна снага која се користи и продаје ”неолибералним робовласницима”, посрнуће националног тржишта и економског просперитета на сваком нивоу. Када држава прође кроз цео циклус поменутог програма она практично добија ”сувласника” националне економије који је уништава изнутра.

”Неолиберализам прави ”диспаритет” између ”добробити свих људи” и ”обнове класне моћи”⁴⁸ Иста правила не важе и за једне и за друге, иако се стреми универзализацији и унификацији у сваком смислу. Чак и у систему ”пустимо тржиште да се регулише по сопственим законитостима” уз протекционизам који му пружа држава да би се саморегулисао и самоодржавао, економска супремација елитне класе се мора очувати по сваку цену. Док мање супериорни или потпуно не супериорни појединац – грађанин живи по правилима економије неолибералног модела, дотле елита мора остати елита макар и уз помоћ државе. Тако је на пример како наводи Брацо Ковачевић, Реган који је био икона неолибералних идеја удвостручавао протекционистичке баријере са циљем

⁴⁶ Милашиновић Р., Ренесанса империјализма, Југоарт, Загреб, 1987., стр.16.

⁴⁷ Ибид.

⁴⁸ Ковачевић Б.,оп.цит., стр. 19.

заштите менаџмента Сједињених Америчких држава од узнатредовале јапанске производње.⁴⁹ Он је практично упумпавао новац у банке уместо да их пусти да се саме изборе са сопственим губицима. У овом периоду држава је била практично моћнија и од саме економије и тиме способна да сачува своју економију, што је и њена сврха у систему неолиберализма. Протекционизам је дакле повластица за богате.

Како наводи Ковачевић, Џозеф Штиглић препознаје ”стратегију четири корака до проклетства” којима је ММФ уништавао државе, а коју чине - приватизација, либерализација, тржишно одређивање цена и ММФ-ов протест у којем држави која је економски капитулирала ММФ-им поступком изношења капитала из земље, оставља земље зависнице у сиромаштву, понору и пропасти.⁵⁰ Овај ММФ-ов модел познат је и под називом ”терапија шока” јер националне економије вуче у суноврат, у још већи понор од оног у којем су се налазиле пре програма мера.

У глобализацији економског осиромашења кључну улогу играју и мултинационалне компаније које своје постојање виде искључиво у форми профита, изградњи мреже раста, агресивној конкуренцији и експлоатацији у сваком смислу. Поједине мултинационалне компаније имају веће буџете од великог броја држава. Тако на пример, деведесетих година XX века у свету је било око 20.000 оваквих компанија од којих је 400 компанија контролисало 66% светске производње.⁵¹ Данас готово да нема државе у којој мултинационалне компаније нису пустиле своје краке.

3.2 Лице и наличје политичке глобализације

⁴⁹ Ковачевић Б., оп.цит., стр. 20.

⁵⁰ Ибид., стр. 37 -39.

⁵¹ Ибид., стр. 45.

На пољу решавања глобалних изазова, политичка глобализација доводи до интеракције и сарадње између држава на међународном плану јер су проблеми и изазови на глобалном плану превазилазе границе националних држава.

Ако посматрамо политичке процесе у домену глобализације готово да не можемо да лоцирамо њене позитивне ефекте односно добробити које је глобализација донела у погледу развоја светске политике иако се као обележја политике овог времена наводе експанзија демократије и остваривање људских права и слобода.

С једне стране глобализације налази се ширење демократије, људских права и слобода које досежу и области у којима нису постојале. Демократија постаје нова одора свих државних система, наравно устројена по моделу западне демократије. Међутим, демократија и људска права осмишљена су као карта за мир, али су у ствари само постали политичко оружје у рукама политике силе. А политика силе, негира различитост, слободе и права и претендује ка стварању униформног политичког понашања и организовања држава и друштва. У том смислу улога државе је скрајнута, па самим тим и њена политичка воља. Глобални политички односи нису изборни, демократски, они су наметајући процеси.

Слика 2 - Глобална политика је у рукама глобалних лидера⁵²

⁵²<https://bit.ly/34JS6Uu> , слика преузета дана 20.04.2020. године

Једна од негативних последица развоја глобалних политичких односа је угрожавање националног суверенитета и смањена видљивост и значај националне држава, а у корист стварања глобалних институција у оквиру којих би овако уситњене нације функционисале, а све под окриљем унапређења људских права, демократије и устројства правне државе. Улога државе битно је промењена у смислу стварања глобалне инфраструктуре која може да инхибира глобалне интеракције, а коју чине бројне међународне организације. По мишљењима многих аутора национална држава у глобализованом систему припада прошлости.

Националне државе и национални интереси у глобализацији постају препрека стварању "глобалне владе", "глобалног поретка" по узору на Западне политичке системе. Као и код већине других аспеката и политичка глобализација доводи до својеврсног поробљавања сиромашних и мање развијених држава нарочито у интеракцији са механизмима економске глобализације потчињавања. Тако у глобализацији долазимо до два система која коегзистирају истовремено: глобални међународни систем и систем националних држава. Процес политичке глобализације оставља негативне последице нарочито на неразвијене, мање развијене и сиромашне државе које у процесу постајања држава зависница од стране глобалних финансијских институција у свари праве крупне кораке ка губљењу своје суверености.

3.3 Лице и наличје културолошке глобализације

И у домену културе називају се два контрадикторна лика. С једне стране долази до масовне и убрзане информатичко-медијске револуције која је омогућила културне садржаје који превазилазе географске границе, које омогућавају доступност различитих културних садржаја на различитим странама света, глобално. Хомогенизацијом укуса ствара се једна космополитска култура, отвореност, осећање припадности глобалном друштву и свету.

Слика 3 - Савремено човечанство има свет на длану⁵³

С друге стране, долази до хомогенизације укуса до креирања једне универзалне културе која не препознаје различитости које постоје у оквиру држава и народа. Западна култура и њене вредности постају модел универзалне културе. Важну улогу у овом процесу играју медији као креатори масовне културе. Мас медији користећи се пропагандом и различитим врстама манипулација доприносе стварању ”глобалне културе и глобалног укуса”.

Глобализација културе по мишљењу појединих аутора води ка поништавању националних културних идентитета. Угрожавање националних културних образаца и идентитета одвија се кроз процес асимилације у којем се губи различитост пред инвазијом западних садржаја. Велике силе у виду комуникационих деловања и размене полако уводе западне/северноамеричке вредности посредством мултинационалних компанија које делују широм света и на тај начин уништавају културне ризнице националних култура.

Глобализација у културном смислу доводи до опасности заборављања културних баштина националних држава кроз потпуно прихватање и наметање туђих културних вредности. Овај негативан аспект културне глобализације доводи до замене својине над националним културним вредностима. Културна својина националне државе постаје својина запада и САД-а.

⁵³<https://bit.ly/2FZKVx0> слика преузета дана 20.04.2020. године

3.4 Лице и наличје еколошке глобализације

Ако посматрамо еколошки аспект кроз призму глобализације готово да се не можемо досетити нити једног позитивног ефекта коме доприноси савремена глобализација. Могло би се рећи да је прилично изражен негативни аспект глобализације ако посматрамо из угла очувања природне средине. Може се рећи да савремени свет доживљава потпуну еколошку катаклизму. Сведоци смо времена глобалног загревања, загађења ваздуха, воде, пустошења шума, појава озонских рупа итд. Природа је искоришћена и потчињена, те је од унутрашњег постала спољашњи феномен.⁵⁴ Још у периоду индустријализације и успона светске економије природа постаје препрека за успон индустријског система, те убрзо долази до њеног покорављања императивима економског профита. У том смислу можемо видети и спону односно повезаност економског и еколошког фактора.

Највећа претња животној средини је свакако човек, јер је човек главни загађивач животне средине. Човек је арчи и исцрпљује не сагледавајући могућности уништења, потпуног нестанка појединих ресурса, загађености и затрованости. Човек не даје ништа за узврат природи, а узима све.

Еколошка глобализација има негативне последице у домену борбе за ресурсе. Ресурса је све мање, а и сама географска распоређеност ресурса изазива бројне сукобе међу субјектима међународних односа. Према извештају Америчке развојне агенције USAID, 2025. године више од 2.8 билиона људи ће живети у регионима суоченим са проблематиком несташнице пијаће воде пошто се глобална потражња за водом удвостручује на сваких десет година.⁵⁵

Одвајкада знамо за борбу за нафту, за дијаманте, али у глобалној трци и надметању за све што генерише профит ово надметање доживљава свој врхунац. Изразито негативан утицај на екологију и њено очување имају мултинационалне компаније које врло често заобилазе или/и крше економске прописе послујући у земљама са врло ”флексибилним”

⁵⁴ Бек У., Ризично друштво у сусрет новој модерни, Филип Вишњић, Београд, 2001., стр.14.

⁵⁵ Бжежински Ж., Америка – Кина и судбина света, Албатрос Плус, Београд, 2013., стр.120.

еколошким законима. У том процесу животна средина ових држава постаје резервоар депоновања отпадних материјала које свакако доприносе погоршању глобалне еколошке слике.

Као и у сваком аспект глобализације, и у севери екологије она показује систем дуплог колосека. Сиромашне земље немају ни ресурса, ни довољно технологије, ни капацитета да одговоре на глобалне еколошке изазове. Сва питања попут глобалног загревања или озонских рупа су питања за богати север који премешта своје ”поље интереса” на домен екологије која га као ”виша сила” тишти, док сиромашни југ ни у перспективи не може да сагледа последице уништавања планете, јер је заробљен у канцама борбе са оскудицом и сиромаштвом.

Да несташнице ресурса у глобализованом свету изазивају сукобе глобалних размера потпирују и спекулације о позадини догађаја од 11. септембра у Америци. Да ли је контрола ресурса на Блиском истоку један од разлога за терористички напад? Геостратешки положај и хегемонистичке тенденције? Рекло би се да има свега помало ако узмемо у обзир да хегемонија жели апсолутну доминацију, па зашто не и над ресурсима. Надаље, ако узмемо у обзир да чланице Организације земаља извозница нафте (ОПЕЦ) имају монополски положај над тешко заменљивим ресурсима, што их чини економским магнатима у овом домену, који диктирају снабдевање и цене нафте, стављају нафту у врх глобалних политичких питања.⁵⁶ У вртлогу тих питања намећу се свакако и питања резерви и глобалног снабдевања које је од изузетног значаја за потребе богатог севера али и опстанка остатка света.

⁵⁶ Милашиновић С., Кешетовић Ж., Ђурић С., оп.цит., стр. 209.

Слика 4 - Нехуман однос човека према природи како би задовољио своје незајажљиве потребе трајно је пореметио природни баланс у животној средини⁵⁷

Који год облик да глобализација узима међу оним најзаступљенијим, она свакако оставља последице и на животну средину, јер сви односи у друштву остављају трага у одржавању равнотеже између човека и природе.

3.5 Лице и наличје социјалног аспекта глобализације

Глобализација је прилично изменила социјалну карту савременог друштва и могло би се рећи да су сви аспекти глобализације дали свој допринос, за побољшање односно погоршање квалитета живота савременог друштва. Капиталистички устројена друштва свакако су доживела прогрес у сваком сегменту, док се мање развијена друштва константно крећу између прогреса и пропадања, условљена трендовима глобалног друштвеног развоја које диктирају најмоћније земље света.

Под утицајем глобализације и њених процеса остварује се ”неолиберална хегемонија богатих држава” која богате чини још богатијим, а сиромашне још сиромашнијим. Овом процесу доприноси и процес деиндустријализације који по мишљењима појединих

⁵⁷<https://bit.ly/2GbrFNr> , слика преузета дана 20.04.2020. године.

аутора води још већем сиромаштву. У процесу осиромашења народа и нација долази и до интелектуалне крађе у виду одлива мозгова односно миграција у циљу живљења бољег живота "негде тамо", углавном у развијеним земљама Запада и Америке, које надаље акумулирају профит користећи позајмљене интелектуалне ресурсе.

Глобализација постаје глобализација сиротиње, доводећи до поремећаја у свим структурама друштвеног живота. Долази до посрнућа здравственог и социјалног система и потпуног урушавања принципа државе благостања која се великим делом базира на свим оним социјалним вредностима које негира неолиберална економија и систем слободног тржишта. Ако узмемо на пример здравствени систем у процесу глобализације, према ранијим истраживањима Светске здравствене организације, 90% болести јавља се у сиромашним земљама, 10% глобалних финансијских средстава одлази сиромашним земљама за решавање здравствених проблема, 1/5 популације ни нема приступ здравственим услугама док, 1/2 светског становништва нема ни приступ лековима.⁵⁸

Долази до рестаурације капитализма у такозваним земљама у транзицији који кроз глобализацију достиже свој последњи стадијум – империјализам који је у ствари апсолутистичко тоталитаран режим потчињавања модерног света, ослоњен на дирижизам богатих и моћнијих који имају ексклузивну моћ и право.

Акумулирање јефтине радне снаге која ради у нехуманим и нељудским условима још једна је од негативних последица глобализације. Ово такође обухвата и модерно ропство у двадесет првом веку што са собом повлачи потпуно нехумани однос према човеку који је врло често изложен и различитим врстама насиља. Како се наводи у извештају Организације за заштиту људских прва Воч Фри (Watch Free), Србија се налази на 101. месту глобалног индекса ропства.⁵⁹ Сиромаштво, оскудица и криминал су такође негативне последице које долазе са глобализацијом. Тренутно у свету више од 2 500 000 000 људи живи у сиромаштву (мање од два долара по глави становника дневно) док 1 400 000 000 живи у екстремном сиромаштву са дохотком од мање од 1.25 долара дневно по глави становника.⁶⁰ У сиромашним земљама велики је број инфективних болести као

⁵⁸ Сантос Б., оп.цит, стр.14.

⁵⁹ Ковачевић Б.оп.цит., стр. 54-55.

⁶⁰ Ејдус Ф., Међународна безбедност:теорије, сектори и нивои, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2017., стр. 157.

што ХИВ, хепатитис Ц, ебола, зика, од којих умире велики број људи у најсиромашнијим деловима подсахарске Африке. Док глад сама по себи проистиче из комбинације економских, политичких узрока и сиромаштва.⁶¹

3.6 Лице и наличје војне глобализације

Ако посматрамо суштину постојања војне силе и њену улогу у очувању пре свега националне безбедности, у процесу глобализације војни аспект је од изузетне важности јер представља потпору за остварење различитих економских, политичких и геостратешких циљева.

Када говоримо о двоструком лику глобализације свакако је интересантан други лик који глобализација открива у домену војне глобализације. Ако погледамо период после хладног рата може се закључити да је у овом периоду дошло до масовне производње оружја и то не било каквог оружја већ оружја за масовно уништавање са озбиљним последицама по све аспекте друштвеног развоја. Тај период трке у наоружању омогућио је интегрисање и профилисање војних сила које је својим власницима уједно и обезбедило владавину на глобалној светској позорници.

У неку руку поред одбрамбене функције као примарне, истакла се је једна и не тако нова функција, а то је коришћење војне силе у империјалистичке сврхе. Овоме је погодовао брз развој војне индустрије који је итекако имао своју профитну функцију, коју задржава и у савремености. Како наводи Хобсбаум, војно индустријски комплекси милитаризованих привреда имали су велики интерес да продају своје производе на иностраним тржиштима којих је итекако било.⁶²

Војне интервенције и политика силе која је свакако потпомогнута војном глобализацијом у садејству са политичким и економским фактором, кључне су за

⁶¹ Ејдус Ф., оп.цит., стр. 157.

⁶² Хобсбаум Е., Доба екстрема, Дерета, Београд, 2002., стр.194.

подржавање империјалистичких тенденција, изазивање и гушење криза, политичке намештајке, насилно рушење влада и опозиционих режима, а све то у циљу одржања и очувања глобалног поретка великих сила.

Глобализација је изузетно опасна на војном плану, посебно ако се има у виду развој савремених технологија које омогућавају развој нових оружја, можда и опаснијих од оних које тренутни глобални свет познаје.

Слика 5 - Војна сила у служби глобализације моћи⁶³

⁶³ <https://bit.ly/3gBBG2U> , слика преузета дана 20.04.2020.године

4. Владајуће теорије о глобализацији

Комплексност глобализације долази до изражаја и када су питању теорије о глобализацији. Постоје различите класификације теорија о глобализацији, али овим радом неће бити обухваћене све теорије и класификације већ само оне које већина аутора сматра најрелевантнијим за разумевање процеса глобализације у свим аспектима друштвеног развоја. У то смислу на овом месту посматраће се три кластера теорија:

1. Теорија о империјализму
2. Теорије модернизације и конвергенције
3. Модерне теорије глобализације

4.1 Теорија о империјализму

Једна од првих теорија која отвара питање глобални односа у свету јесте теорија империјализма. У центру теорије империјализма није објашњење процеса глобализације већ капиталистичког система као централног ”стања” глобализације, кроз објашњење сукоба између великих сила, борбе за стварање тржишта, борбе за сировине и пласман инвестиција.⁶⁴ Поборници ове теорије били су Лењин, Роза Луксембург, Николај Бухарин и Рудолф Хиффердинг.⁶⁵

Корене теорије империјализма као крајњег стадијума капитализма свакако треба тражити у марксистичкој теорији. Оно што је интересно је и чињеница да је основе марксистичке теорије поставио Хобсон још 1905. године у својој студији о Империјализму показујући како империјализам утиче на промене у друштвеним

⁶⁴ Вулетић В., оп.цит., стр.28.

⁶⁵ Ибид.

односима у тадашњим државама.⁶⁶ Хобсон у овој студији посматра однос између империјализма и хиперпродукције, закључујући да је излаз из кризе у прекоморским инвестицијама чиме се отварају нова тржишта.⁶⁷ У том процесу, империјализам није у служби обичног човека, грађанина већ у служби капиталистичке властеле која профитира од прекоморских инвестиција.⁶⁸ Марксистички теоретичари иако не оспоравају Хобсонову теорију сматрали су да она није целовита и да се криза не може превазићи реформама, већ да је централна тачка империјализма у концентрацији и централизацији капитала која води његовој крајњој фази – монополном капитализму.⁶⁹ Полазећи од Марксовог схватања капитализма, монополни капитализам само одлаже ”колапс капиталистичког система” и на тај начин одлаже хиперпродукцију која води уништењу система.

Ова теорија има највише значаја у смислу сагледања економског аспекта глобализације јер негде и објашњава како је у ствари дошло до повезивања удаљених простора односно тржишта. Иако је ова теорија оспоравана од бројних критичара, основне идеје ове теорије су од значаја за даље проучавање и разумевање утицаја империјализма на друштвене промене у свету.

4.2 Теорије модернизације и конвергенције

Теорије модернизације и конвергенције развијају се након Другог светског рата заједно са идејама постојања ”три света”. Теорије модернизације настале су као одговор на односе између трећег и првог света, а теорије конвергенције као одговор на односе првог и другог света, односно капиталистичких и социјалистичких земаља.⁷⁰

Теорије модернизације објашњавају разлике између развијених и неразвијених земаља у смислу модернизације мање развијених земаља по угледу на развијене земље Западне

⁶⁶ Вулетић В. Оп.цит., стр.28 – 29.

⁶⁷ Ибид., стр.29.

⁶⁸ Ибид.

⁶⁹ Ибид. стр.30.

⁷⁰ Ибид.,стр.33.

Европе и Америку. У том домену транзиција се посматра као ”унилинеаран пут којим морају поћи сва друштва.”⁷¹ Основа промене лежи у ”структурално функционалној диференцијацији која почива на технолошком развоју и индустријализацији.”⁷² Теорије модернизације оштро су критиковане у смислу истицања њихове етноцентричности, унилинеарности и недостатака емпиријске утемељености њихових ставова и идеја.

Теорију конвергенције развили су Хантингтон, Кер и Ростов и оне истичу утицај технолошке димензије на друштвене промене и културне обрасце и вредности, што се махом односило на приближавање земаља капиталистичког и социјалистичког света.⁷³

Значај теорија модернизације за сагледавање процеса глобализације је велики јер указује на хомогенизацију која се може мапирати у бројним аспектима глобализације, а нарочито у домену културне глобализације.

4.3 Модерне теорије глобализације

Као што је већ поменуто прилично је тешко направити класификацију теорија о глобализацији, јер како наводи Вулетић, суочавамо се са две врсте проблема, од којих се први односи на избор критеријума за класификацију, а други на питање шта се уопште подразумева под теоријама глобализације.⁷⁴ Гиденс рецимо сматра да постоје две групе теорија, а то су теорије међународних односа и теорије светског система, док Џонатан Фридман говори о теоријама о глобалном систему и теоријама глобализације.⁷⁵

У овом раду осврнућемо се на најутицајнију класификацију теорија о глобализацији коју је установио Дејвид Хелд. Наиме Дејвид Хелд све теорије глобализације дели на две струје: струју глобалиста и струју скептика. Хелдова класификација теорија о

⁷¹ Вулетић В., оп.цит., стр.34.

⁷² Ибид.

⁷³ Ибид.

⁷⁴ Ибид., стр.36.

⁷⁵ Ибид.,стр.36-37.

глобализацији бави се једним свеопштим питањем: Да ли је глобализација мит или реалност?

У оквиру саме струје глобалиста разликујемо две подструје – хиперглобалисте (радикална струја) и трансформационисте који су значајно умеренији по питању тумачења процеса глобализације и њеног утицаја на формирање савременог света од самих хиперглобалиста.

Као кључне тачке размимоилажења у мишљењима глобалиста и скептика по питању процеса глобализације могу се навести 4 кључна питања/теме⁷⁶:

1. Степен глобализованости економских односа
2. Да ли је дошло до израстања новог капиталистичког система као резултата треће индустријске револуције
3. У којој мери је економска глобализација субјект ефикасног националног и међународног управљања
4. Да ли је дошло до краја националне државе и државе благостања

4.3.1 Хиперглобалисти

Основна карактеристика ове велике групе теоретичара која се често назива и радикална и хиперглобалистичка јесте некохерентност у приступу изучавања глобализације имајући у виду дијаметралну различитост у ставовима теоретичара које ова струја окупља. Међу хиперглобалисте убрајају се бројне теоретичарске фракције почев од присталица неолиберализма који подржавају стварање глобалног тржишта и глобалне конкуренције, па све до традиционалних марксистичких теоретичара који стоје на

⁷⁶ Тадић Т., Дебата о глобализацији: Глобалисти, ПАНЕЦОНОМИЦУС, 2006., 1, стр. 51-63, УДЦ 330.8, интернет извор, преузето са сајта <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1452-595X/2006/1452-595X0601051T.pdf>, преузето дана 09.05.2020., стр.54.

становишту да је глобализација нова измењена форма глобализованог капитализма под јурисдикцијом и доминацијом западног/америчког хегемонизма и империјализма.

За струју хиперглобалиста карактеристично је то да они посматрају процес глобализације као „гвоздену историјску неизбежност“⁷⁷ коју карактерише све већа међузависност и повезаност држава и народа и вртоглава информатичко-технолошка револуција која води стварању „универзалног укуса“ несметано бришући посебности и специфичности културног и националног идентитета. У овој концепцији слике глобалног света она је незаустављива и на економском плану, те и представља пре свега економски феномен. Тако Томас Фридман наводи да је лесе фер (*laissez faire*) капитализам покретачка снага економије.⁷⁸ Томас Фридман уједно и сматра да је процес глобализације и отпочео након пада Берлинског зида и завршетком блоковске поделе, када и долази до тријумфа капитализма и тржишне економије.⁷⁹ С друге стране, како наводи Тадија Тадић такозвани „технолошки детерминисти“ чија је представница Сузан Стреинц (*Suzan Strange*) наводе спектакуларни продор развоја информационих технологија и саобраћаја који су довели до пада цена транспорта и комуникација као кључне темеље размаха глобализације.⁸⁰

„Незадрживе економске силе: транснационални финансијски капитал, корпорације и светски економски арбитар (ММФ) претварају националне економије у своје локалне јединице. Глобализација означава смрт националне државе. Она је у потпуности испразнила њихову аутономију и суверенитет.“⁸¹ Ове глобалне институције дакле диктирају правила игре којима држе у покорности националне државе и њихове економије, у зависном положају и на тај начин доприносе замаху лесе фер капитализма. Национална држава је поклекла пред убрзаним технолошким развојем и интегрисањем економске моћи у једно глобално светско тржиште. Дакле, према хиперглобалистима кључну улогу у глобализацији имај мултинационалне компаније које потпомажу измештање производње у индустријализоване земље. Како наводи Тадија Тадић

⁷⁷ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., оп.цит., стр. 9.

⁷⁸ Тадић Т., Дебата о глобализацији: Глобалисти, оп.цит., стр.56.

⁷⁹ Тадић Т., Прилог (ре)концептуализације и генеза глобализације, Привредна изградња (2005). XLVIII,3 -4, стр. 187-210, интернет извор, преузето са сајта <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0032-8979/2005/0032-89790504187T.pdf>, преузето дана 24.05.2020., стр.198.

⁸⁰ Тадић Т., Дебата о глобализацији: Глобалисти, оп.цит., стр.56.

⁸¹ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г.оп.цит., стр. 9.

”глобализација је поткопала кејнзијанску државу благостања као и основне принципе социјалне демократије.”⁸²

У подборнике хиперглобалистичког разумевања глобализације убраја се и Френсис Фукујама са својом чувеном сликом света која најављује крај историје, по којој смо дошли до хармоничног поретка јер су вечити ривали комунизам и фашизам нестали са светске сцене, уместо мултиполарног створен је униполарни, униформни свет, а тржиште и демократија су постали универзална светска формула.⁸³

4.3.2 Трансформационисти

За разлику од радикалног поимања процеса глобализације коју заступају хиперглобалисти, трансформационисти имају умереније погледе на сам процес глобализације. Наиме, трансформационисти виде глобализацију као ”противуречан историјски процес без преседана у људској историји”⁸⁴ За трансформационисте глобализација је пре свега историјски процес те они не улазе у домен предвиђања како ће будући свет изгледати већ се фокусирају на садашње трендове глобализације. За трансформационисте глобализација је главни покретач свих економских, културних, друштвених, политичких, еколошких промена у савременом свету, те у том смислу владе држава морају да јој се прилагођавају.⁸⁵

Трансформационисти се оштро супротстављају свођењу глобализације само на економски феномен што чине хиперглобалисти. Они се ”приклањају пост-марксистичком, пост-структуралистичком или како се још назива Веберијанском приступу истраживања”⁸⁶ који значај даје свим аспектима односно димензијама глобализације. Ентони Гиденс наводи да су ”светска капиталистичка економија, систем националних држава, светски војни поредак и међународна подела рада четири кључне

⁸² Тадић Т., Дебата о глобализацији: Глобалисти, оп.цит., стр. 58.

⁸³ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., оп.цит., стр. 9.

⁸⁴ Тадић Т., Дебата о глобализацији: Глобалисти, оп.цит., стр.58.

⁸⁵ Ибид., стр.18

⁸⁶ Ибид., стр.59.

димензије глобализације које извиру из четири стуба носача модерне: капитализма, политичког надзора, војне моћи и индустријализма.”⁸⁷

Два се кључна аспекта глобализације помињу у већини истраживачког приступа трансформациониста. Први се односи на појам простора, просторности у смислу губљења дистанце, а други се односи на историјску форму глобализације.⁸⁸ За разлику од хиперглобалиста који сматрају да је глобализација један потпуно нов феномен, скептици сматрају да постоји дуг еволутивни пут глобализације који проистиче из развоја економског капитализма. Кристофер Чејс – Дан (Christopher Chase- Dunn), теоретичар теорије светског система даје дефиницију по којој је ”глобализација дугорочни узлазни тренд политичке и економске промене на који утичу циклични процеси.”⁸⁹ ”Турбо капитализам”, ”глобални информатички капитализам”, ”супратериторијални капитализам”, ”манични капитализам”, ”казино капитализам” најчешће су коришћене синтагме које би требало да ”ухвате” назначени квалитативни помак.”⁹⁰

Трансформационисти одбацују поделу рада на богати Север и сиромашни Југ подједнако као и хиперглобалисти наводећи међународну поделу рада која не постоји између држава већ између ”економских агената” који су подељени у четири категорије на: произвођаче високо вреднованих роба користећи ај-ти (ИТ) радну снагу, произвођачи великог обима који се ослањају на јефтину радну снагу, произвођачи сировина ослоњени на природна богатства и сувишни произвођачи који су у ствари радна снага процењена испод сваке вредности.⁹¹ Основна карактеристика овакве глобализације је детериторијалност која се у ствари своди на ”супертериторијалност” базирана на брзини ширења економских трансакција.⁹²

Подједнако као и хиперглобалисти и трансформационисти сматрају да је глобализација значајна претња по националну државу те да национална држава не представља јединог актера на међународној сцени. Улога националне државе у поређењу са глобалним

⁸⁷ Тадић Т., Дебата о глобализацији: Глобалисти, оп.цит., стр.60.

⁸⁸ Ибид.

⁸⁹ Ибид.

⁹⁰ Ибид., стр.61.

⁹¹ Ибид.

⁹² Ибид.

институцијама је крајње скрајнута. И како наводи Дејвид Хелд ”Глобализација доводи до раскидања светог тројства – територијалности, суверенитета и моћи”⁹³

И за разлику од хиперглобалиста, трансформационисти говоре о узајамним процесима интеграције и фрагментације за разлику од хомогенизације укуса, култура и међузависности у глобализованом свету.

4.3.3 Скептици

За разлику од хиперглобалиста скептици сматрају да је глобализација само мит, прича, која служи присталицама слободног тржишта као алат за укидање система социјалне сигурности и смањења државних давања, односно помоћи најугроженијим групама становништва.

Према мишљењу скептика у процесу глобализације долази до регионализације односно стварања три трговачко – финансијска блока: европског, азијско-пацифичког и северно-америчког.⁹⁴ Трговина се много више одвија на нивоу региона, а много мање на глобалном нивоу, на нивоу спољне трговине. Глобализација не само да не представља смрт националне државе, него је национална држава у центру економских активности.⁹⁵ Насупрот промишљању хиперглобалиста, скептици сматрају да је на делу фрагментација из које произилази стварање нових блокова и држава, те је свет у ствари све мање интегрисан и међузависан.

По мишљењу скептика национална држава налази се у средишту глобализације, она је њен главни покретач који диктира услове на пољу међународне економије. Двадесет први век је период полифериације националних држава и никако не означава смрт националне државе.⁹⁶

⁹³ Тадић Т., Дебата о глобализацији: Глобалисти, оп.цит., стр.62.

⁹⁴ Печујлић М., Накарада Р., оп.цит., стр.16.

⁹⁵ Ибид.

⁹⁶ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., оп.,цит.,стр. 9.

4.4 Друге класификације теорија о глобализацији

4.4.1 Глобализација процес или пројекат

Једна од класификација глобализације је она која се базира на питању самог односа према феномену глобализације. С једне стране, имамо ауторе који сматрају глобализацију ”живим” процесом који траје, који је око нас и којем смо и сами сведоци. Али, чак и у овом сегменту промишљања о глобализацији имамо дијаметрално различита схватања процеса глобализације. У ову групу аутора убрајају се теоретичари Теорија светског система. Најпознатији заговорник Теорије светског система Валерштајн сматра да само поимање дискурса глобализације доводи до погрешног приступа у поимању реалности, односно светске кризе у којој се свет налази.⁹⁷ Наиме, он сматра да се свет налази у транзицији, односно ”трансформацији читавог политичког система у нешто друго.”⁹⁸ Према Теорији светског система ”свет је историјски и просторно недељива целина, а на рушевинама различитих царства израстао је капиталистички систем.”⁹⁹ Капиталистички систем као историјски систем има своју почетну и крајњу тачку, а његова основа се налази у подели рада која води асиметричној репродукцији односа између центра и периферије.¹⁰⁰

Као што се може приметити, Теорија светског система коју заступа Валерштајн за своју основу има капиталистички систем на којем гради даље теоријске правце развоја унутар саме теорије. Овакво поимање глобализације сматра се прилично уским, суженим јер обухвата само један део процеса, а знамо да је глобализација један мултидимензионални и свеобухватни процес.

⁹⁷ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., оп.цит., стр. 27.

⁹⁸ Ибид.

⁹⁹ Јакшић М., Имануел Валерштајн -Теорије светског система, стр.7-28.,Економске идеје и пракса, број 35, децембар 2019., ЈЕЛ класификација: Б52,011, Н40, Економски факултет Универзитета у Београду, интернет извор, преузето са сајта <http://www.ekof.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2014/10/Rad-13.pdf?mlang=lat> приступљено дана 02.08.2020., стр.11.

¹⁰⁰ Ибид.,стр.12.

Надаље, други теоретичар из ове групе Џонатан Фридман негира целокупан дискурс глобализације описујући га као једну уску слику света коју пропагира једна група људи.¹⁰¹ Може се рећи да је и овакво поимање глобализације прилично уско јер занемарује свеобухватност процеса глобализације и њеног утицаја и значаја на кретање и обликовање савременог света. Теоретичари оваквог поимања глобализације су свакако у већини у односу на поборнике Теорије светског система.

С друге стране имао групу теоретичара која сматра да је глобализација само пројекат који је осмислио Запад као идеологију подаштавања и потчињавања. Теоретичари друге групе размишљају о глобализацији као о неолибералном пројекту који су осмислиле најбогатије земље Запада и САД како би мање развијене и неразвијене земље експлоатисале и држале у стању зависности и потчињености. У ову групу аутора убрајају се Пјер Бурдије, Ноам Чомски, Сузан Џорџ и други активисти левнице и антиглобализацијског покрета.¹⁰² Овој групи теоретичара замера се између осталог свођење глобализације на њену идеолошку димензију.

4.4.2 Друге поделе

Подела на глобализацију одоздо и глобализацију одозго једна је од новијих класификација настала као резултат истицања различитих актера глобализације.¹⁰³ У том смислу глобализацију одоздо представљају актери антиглобалистичког покрета као критичари глобализације и капиталистичког покрета. Следствено томе глобализацију одозго би представљале моћне мултинационалне компаније као покретачи глобализације и моћне државе западног света.

¹⁰¹ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., оп.цит., стр. 27.

¹⁰² Ибид., стр. 28.

¹⁰³ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., оп.цит.,стр. 33.

Поједини аутори праве разлику и између ауторитарне, униполарне глобализације која је у служби капитала, и социјалдемократске мултиполарне глобализације која је у функцији демократског развоја човечанства.¹⁰⁴

Енглески научник Џон Греј и француски научник Емануел Тод праве разлику између два модела глобализације: асиметричне глобализације коју одређују као антагонијску и неолибералну и асоцијативног модела глобализације који је неантагонистички и социјалдемократски, док Лесли Склер разликује капиталистички и социјалистички тип глобализације.¹⁰⁵

Робертсон разликује макроглобализацију, мезоглобализацију и микроглобализацију тј. глокализацију.

¹⁰⁴ Митровић Љ., Регионални идентитет и однос актера према процесима глобализације, регионализације и европске интеграције Балкана, UDK 316.334.52(497):339.92(4:497)], стр.19-31, интернет извор, преузето са сајта http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/knjige/index_html/knjiga15/04MitrovicLj.pdf, приступљено дана 24.05.2020., стр.22.

¹⁰⁵ Митровић Љ., Контраверзе о судбини идентитета у процесу глобализације и регионализације Балкана, стр.1-10., Зборник културни и етнички идентитети, СБЕН, Ниш, 2005.,стр.3.

5.Настанак „глобалног“ света и безбедоносни ризици и претње светској безбедности

5.1 Хладни рат и стварање биполарног света

Други светски рат донео је глобалне промене на светској позорници у расподели моћи на светском игралишту. Ослабљена ратом Европа није била у стању да парира уздигнутим глобалним силама – САД-у и СССР-у. Ово ново стање света 1947. године амерички бизнисмен Бернард Барух назвао је Хладни рат.¹⁰⁶ То стање ”тињајућег рата” између великих сила водило се на свим фронтовима и не само око територија, и не само конвенционалним средствима. Период Хладног рата је био вишедимензионалан и није представљао конфронтацију само у војном смислу, већ и у идеолошком, политичком, социјалном. Идеолошка упоришта Хладног рата су била значајна за обликовање блоковске поделе у смислу савезништва која су се стварала по принципу наклоности капиталистичком односно комунистичком идеолошком систему.

Почетак Хладног рата карактерише гашење мултиполарног света са поразом Немачке и Јапана, и прелазак у биполарну еру у којој још више јача позиција две супер силе САД-а и СССР-а. Након Другог светског рата изгледало је као да ће се створити безбеднији свет који ће изградити стабилан економски систем који ће помоћи изградњи послератног света. Међутим, после хладноратовски период не само да није донео мир, већ је увео свет у период подела, блокова, одмеравања војне моћи и нових ратова. Крај Другог светског рата САД су сачекале у бољој позицији од СССР-а имајући у виду да се Други светски рат није водио на њиховој територији и да нису претрпели велике губитке, те су САД тријумфовале у сваком смислу у послератном периоду, стварајући историју по сопственој мери. Хладног рата је период највеће поларизације у модерној историји

¹⁰⁶ Стојановић Д., оп.цит.,стр.199.

света.¹⁰⁷ Две суперсиле контролисале су готово цео глобални међународни простор након Другог светског рата. СССР је господарио територијом коју је освојила Црвена армија, а САД је господарио простором капиталистичког света. Блоковска подела постојала је и у војном смислу те је 1949. године дошло до формирања Северноатланског савеза (НАТО) који су чиниле земље Северне Америке и Европе. 1955. године створен је Варшавски пакт уговором о сарадњи између Совјетског Савеза и земаља Источне Европе.

Важан моментум Хладноратовског периода обележила је конференција у Бретон-Вудсу која је одржана 1944. године, која је имала за циљ стварање заједничких економских институција и ”утврђивање модификованог система фиксног курса светских валута према долару” са којим су се сагласиле и СССР.¹⁰⁸ На тековинама овог система настале су и међународне финансијске институције – Међународни монетарни фонд (ММФ) и Светска банка (СБ) које су имале кључну улогу у развоју послератне економске политике и обликовању глобалне економије. Обе институције створене су са циљем давања помоћи у кредитима земљама у развоју у циљу стабилизације светске економије и изласка из послератне кризе. Највећи удео у депозитима у обе институције (чак 30%) имале су САД, што је надаље значило да имају и трећину моћи одлучивања, док СССР није био члан ових институција.¹⁰⁹

Економска моћ Америке након Другог светског рата била је толика да је могла да диктира брзину опоравка Европе. И како наводи Бжежински расту геополитичке моћи Америке свакако је допринела индустријализација, јер је Америка још пред сам почетак Првог светског рата своју економску моћ ценила у износу од 33% светског бруто националног производа престижући у том моменту водећу индустријску светску силу – Велику Британију.¹¹⁰

Важан моменат у обликовању праваца Хладноратовске политике је и такозвани Маршалов план из 1947. године који се односио на економско јачање Европе како би

¹⁰⁷ Гедис Ч. Л., Хладни рат, Клио, Београд, 2003., стр.49.

¹⁰⁸ Стојановић Д., оп.цит., стр.202.

¹⁰⁹ Ибид., стр.203.

¹¹⁰ Бжежински Ж., Велика шаховска табла, ЦИД, Подгорица, 2001., стр. 9.

била у стању да се одупре СССР-у.¹¹¹ На састанку који је одржан 26.јуна 1947. године у Паризу окупиле су се земље Западне и Источне Европе, док је СССР отказао присуство састанку због незадовољства условима под којима се вршила расподела помоћи.¹¹² Овај чин је означио и повлачење земаља Источног блока које су одбиле помоћ. 1948. године Маршалов план је усвојен од стране Конгреса и подразумевао је контролу САД-а над буџетима држава које су биле кориснице помоћи, укључујући и клаузулу о увозу америчких производа која је имала за циљ побољшање привреде САД-а. Иако је Маршалов план био својеврсна добро донесена пословна одлука која је донела корист, тј. профит Сједињеним Америчким Државама, истовремено је донела и процват економијама Западне Европе.

Овај период одликује и такозвана трка у нуклеарном наоружању која је стварала глобалну тензију у смислу ”лебдеће могућности” избијања новог рата сваког тренутка, само што би тај рат са арсеналом нуклеарног наоружања представљао апокалипсу цивилизације са несagleдивим последицама. Ипак, иако је наоружавање било важна активност оба блока, нуклеарно оружје било је употребљено у три рата, али не и у оквиру блоковског разрачунавања.¹¹³ Након првих атомских бомби испалених на Хирошиму и Нагасаки, започета је и производња атомске бомбе у Русији. У периоду пробе прве атомске Совјетске бомбе, у Америчком арсеналу било је већ 200 атомских бомби.¹¹⁴ Но, трка у наоружању није се зауставила на атомској бомби, већ се ишло и даље у правцу пројеката развоја термонуклеарних бомби чија је разорна моћ још већа. 1952. године дошло је до пробе нове хидрогенске бомбе од стране Америке и тиме се трка у наоружању само захуктала.¹¹⁵ СССР је своју хидрогенску бомбу направио 9 месеци касније.¹¹⁶ На почетку Хладног рата Сједињене Америчке државе су постале прва морнаричка и ваздухопловна сила која је до 1982. године имала своје базе у 32 земље широм света, а СССР само у 13 земаља.¹¹⁷

¹¹¹ Стојановић Д., оп.цит., стр.209

¹¹² Ибид.

¹¹³ Хобсбаум Е., Доба екстрема, Дерета, Београд, 2002., стр.182.

¹¹⁴ Гедис Ч. Л., оп.цит., стр.150.

¹¹⁵ Стојановић Д., оп.цит.,стр.211.

¹¹⁶ Ибид., стр.240.

¹¹⁷ Ибид.,стр.201.

Шездесете године двадесетог века биле су прегрејане тензијом од избијања нуклеарног рата, те су почели и преговори о ограничавању наоружања. Овај период у историји Хладног рата познат је као период Детанта - ”отпловљавања, попуштања тензије у међународним односима.”¹¹⁸

Када су САД и СССР дошле у стање да могу да збришу једна другу (на енглеском МАД -Mutually Assured Destruction)¹¹⁹ приступило се креирању ангажмана за ограничавање односно контролу нуклеарног наоружања. Најпре је 1963. године донет споразум о забрани нуклеарних проба под водом, у атмосфери и отвореном свемиру¹²⁰ а онда 1968. године потписан је и први Уговор о ограничењу нуклеарног наоружања који је потписало 97 земаља са циљем ограничавања нуклеарних сила само на оне које су већ имале нуклеарну технологију, а 1969. године је потписан и САЛТ I (односио се на балистичке ракете) и САЛТ II који се односио на сва остала наоружања, а који је потписан 1979. године, али никада није ступио на снагу.¹²¹ Не ратификација САЛТ II споразума означила је кризу Детанта и даље контроле у наоружању.¹²²

Америчка визија послератног поретка почивала је на ”концептима политичког самоопредељења и економске интеграције”¹²³ као заједничким интересима које би требало да следе и друге земље како би се очувао мир у свету и отклонио и најмањи ризик од новог рата. У друштвеним и економским односима такође су постојала два табора, капиталистички и социјалистички као бинарне супротности, као две алтернативе које међусобно искључују једна другу¹²⁴

Након другог светског рата долази и до процеса деколонијализације и ослобођења колонија и стварања нових националних држава. Ипак колонијални империјализам који је ишао у корист само најразвијенијим земљама оставио је такозване земље трећег света ван листе. Остаје чињеница да је Запад много више узимао него што је улагао у своје некадашње колоније.

¹¹⁸ Стојановић Д., оп.цит.,стр.325.

¹¹⁹ Кенеди П., Успон и пад великих сила, ЦИД, Подгорица, 1999.,стр.234.

¹²⁰ Ибид.

¹²¹ Стојановић Д., оп.цит.,стр.328 – 330.

¹²² Ибид.,стр.365..

¹²³ Гедис Ч. Л., оп.цит.,стр. 65.

¹²⁴ Хобсбаум Е., оп.цит.,стр.11.

5.2 Нови светски поредак и старање униполарног света

Крај Хладног рата, биполарне ере и ”имплозија социјалистичко – комунистичких режима”¹²⁵ довели су до круцијалних промена у функционисању света. Под окриљем Хладног рата, односно на његовим тековинама глобализација доживљава своју експанзију, своје златно доба, нестанком Совјетског Савеза, Варшавског пакта, рушењем Берлинског зида, падом комунистичких режима и експанзијом САД-а у сваком смислу. Настао је униполарни свет карактеристичан по хегемонији САД у сваком погледу.

Новембра 1989. године пао је Берлински зид , ”најдраматичнији симбол Хладног рата и подељеног света”¹²⁶које и фактички означио крај Хладног рата. Овај период карактерише и уједињење Западне и Источне Немачке као и пад комунистичког режима у СССР-у, а потом у земљама Источног блока. Комунизам је најпре пао у Мађарској, Чехословачкој, Бугарској и Румунији. Поменути догађаји означили су крај једног раздобља у историји света, крај биполарне ере и почетак нове прерасподеле на светској сцени са Америком као главним протагонистом.

Крај Хладног рата означио је крај ”бинарног двадесетог века” ¹²⁷и отварање новог поглавља на светској политичкој сцени, нови светски поредак, нову прераспodelу моћи и хијерархијских односа у свету. Термин нови светски поредак први пут је употребио амерички председник Џорџ Буш у једном од обраћања Америчком конгресу у лето 1990. године¹²⁸ подразумевајући под тим термином стварање новог светског поретка са супремацијом Сједињених Америчких држава као једином преосталом суперсилом која је из Хладног рата изашла као победник. Стварање новог светског поретка представља вишедимензионални дискурс у преобликовању света, а у складу са интересима САД-а. Неприкосновена доминација Америке и развијених западних земаља и њихова доминација у економском, политичком, војном и сваком другом смислу кључно је обележје овог периода у развоју глобалног света.

¹²⁵ Јовић Н., оп.цит., стр.18.

¹²⁶ Стојановић Д., оп.цит., стр.403.

¹²⁷ Хобсбаум Е., О историји, Откровење, Београд, 2003.,стр.252.

¹²⁸ Стојановић Д., оп.цит.,стр. 403.

Како наводи Ноам Чомски¹²⁹, планови за креирање Новог светског поретка почели су још у доба Другог светског рата у виду креирања тзв. "Велике области"¹³⁰ чија је намена била одржавање америчке привреде. Под „Велику област” потпадала је Западна Европа, далеки Исток, земље бивше Британске империје, Блиски исток, остале неразвијене земље са претензијом ка целом свету.¹³¹ Сваки педаљ "Велике области" имао је и намењену улогу. „Индустријске земље требало је да следе две "велике радионице", Немачку и Јапан, које су доказале своје умеће за време рата....., док би неразвијене земље "обавиле свој део посла тако што би биле извори сировина и тржиште" за капиталистички свет.¹³² Сиромашне земље у ствари треба да буду изабљиване у циљу обнове Европе и Јапана.¹³³

Нови светски поредак градио се на идејама неолиберализма, успостављања капиталистичког система у ново обновљеним земљама и изабљивању радника, сиротиње и ресурса неразвијених држава. У ту сврху је послужио и Маршалов план којим је Европа добила преко 12 милијарди помоћи у кредитима од 1945. године до 1951. године који су реинвестирани у амерички извоз.¹³⁴

Овај период такође карактерише интервенционистичка политика, односно политика мешања у односе мање развијених земаља под окриљем такозваних "хуманитарних интервенција" које се спроведе у државама за које се процени да "угрожавају" безбедност света. Сједињење Америчке државе практично присвајајући право на интервенцију задиру у односе суверених држава путем "увежених" криза, рушења политичких режима, политичких намештаљки, вођења такозваних "превентивних ратова", увођења санкција, укидања кредита и помоћи државама у развоју. Политика интервенционима концентрисана у рукама силе добила је "прећутно одобрење" и у међународним организацијама, као што су Уједињене Нације и Савет безбедности, где је САД имао кључну улогу, освојену путем пасивизације заштите права суверених и независних држава, а под окриљем очувања светског мира и безбедности. Методологија

¹²⁹ Чомски Н., Шта то (у ствари) хоће Америка, Чигоја штампа, Београд, 1999., стр.17-18.

¹³⁰ Ибид.

¹³¹ Ибид.

¹³² Ибид.

¹³³ Ибид.

¹³⁴ Ибид., стр. 20.

тзв. хуманитарних интервенција широко је коришћена од стране САД-а, подупрета Картеровом спољно политичком флоскулом заштите људских права као концепта који се налази изнад суверености националних држава. Државе које се нису повиновале западним вредностима добијале су назив ”отпадничке државе”¹³⁵, а ту су свакако спадале Куба, Либија, Ирак, Иран и Северна Кореја. Према овим држава водила се жестока изолационистичка политика која је имала за циљ економско санкционисање и практично уништавање ових држава као што је био случај са Либијом кад је оптужена за рушење америчког авиона над Локберијем у Шкотској 1988. године.¹³⁶ Према Чомском управо само техничко значење појма хуманитарна криза је проблематично јер она постаје криза када су интереси богатих и моћних угрожени, као што је рецимо био случај на Балкану где је хуманитарни проблем прерастао у хуманитарну кризу.¹³⁷

Једна од карактеристика овог периода је и константно наоружавање у циљу остваривања империјалистичких претензија, поробљавања и контролисања туђих држава, економија, ресурса. Интервенционистичка политика САД – а и пречесто је давала себи за право да ”учи реду” тзв. нитковске државе.¹³⁸ Тако су извршене интервенције у Авганистану, Ирану, Либану, Ираку и Сирији. Но, та листа свакако није коначна. Како наводи Елзесер, Роберт Купер, саветник Тонија Блера забележио је у својој књизи ”Рушење нација” следеће: ”Изазов за постмодерни свет лежи у томе да се прилагођава стандардима двоструких аршина. Европљани би требало међусобно да сарађују на темељу права и заједничке сигурности. Али изван Европе ваљало би да се примењују суровије методе из претходних времена – силу, превентивне нападе, превару и шта год је још потребно.”¹³⁹ Дакле, свет се није одрекао рата, а светски полицајац број један, дао је себи право да започиње ратове по сопственој вољи под тезом ”прелиминарне одбране”.¹⁴⁰

Нови светски поредак карактеришу три кључне карактеристике: раст Америчке моћи, успон Кине као тржишта јефтине радне снаге и успон Европске Уније као главног

¹³⁵ Стојановић Д., оп.цит.,409.

¹³⁶ Ибид.

¹³⁷ Чомски Н., Југославија – мир, рат и распад, Самиздат Б92, Београд, 2018., стр. 124.

¹³⁸ Елзесер Ј., Национална држава и феномен глобализације, Јасен, Београд, 2009., стр.8.

¹³⁹Ибид., стр.8 – 9.

¹⁴⁰ Чомски Н., Неуспеле државе, Беокњига 2009., стр. 7.

економског интегративног фактора, а нарочито од увођења заједничке валуте 1999. године.¹⁴¹

У овом периоду једна од тема од значаја у целом свету постала је екологија. Већ тада су били актуелни проблеми озонских рупа, глобалног загревања, климатске промене, емисија штетних гасова, те се на бројним светским конференцијама као што су нпр. Конференција у Монтреалу 1987. године, у Рио Де Жанеиру 1992. године, у Кјотоу 1997.године решавала ова питања од глобалног значаја која су претња свим земљама света. И у овој области дошло је до сукоба интереса богатих и сиромашних. Док су се богати залагали за очување тропских шума као ”плућа света,” сиромашне земље су се залагале за њихово крчење у смислу одржавања пољопривредне производње и у многим другим питањима.¹⁴²

Након Другог светског рата, а нарочито у после-хладноратовском периоду свет је пролазио кроз процес пацификације у којем долази до смањења оружаних сукоба нарочито оних међудржавних, те на пример током прве после-хладноратовске деценије број оружаних сукоба у свету пао је за око 40%, геноцида за 80%, међународне кризе за 70 %, трговина оружјем за 33%.¹⁴³ Како наводе поједини аутори разлози за овакву ситуацију су вишеструки. Пре свега имамо завршетак Хладног рата, затим процеса деколонизације, стварање Организације Уједињених Нација (ОУН) и гомилање нуклеарног наоружања које је подигло цену рата и демократизацију држава у којима су смањени и унутрашњи сукоби.¹⁴⁴

Овај период такође карактерише тзв. турбоглобализација као последица трећег таласа глобализације по завршетку Хладног рат, у којој централну улогу игра развој технологије. Прототип рачунара направила је још 1962. године италијанска фирма Оливети, али је револуција почела 80-их година са развојем Епла (Apple) и Мајкрософта (Microsoft) који су направили рачунар широке потрошње.¹⁴⁵ Овај моменат учинио је

¹⁴¹ Ћупрић Д., Мир и империја у новом светском поретку, Међународно окружење, Војно дело 3-2018, DOI:10.5937/војнодело_1803009Ц, стр.9-20., интернет извор, преузето са сајта http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2018-3/70-2018-3-03-Cupric.pdf, преузето дана 21.05.2020., стр.11.

¹⁴² Стојановић Д., оп.цит.стр.404.

¹⁴³ Ејдус Ф., оп.цит.,стр. 115.

¹⁴⁴ Ибид стр.116.

¹⁴⁵ Стојановић Д., оп.цит., стр. 402.

заокрет у развоју комуникација и брзини ширења информација широм света. Технолошка и интернет револуција означиле су глобализацију протока информација, повезаности и међузависности, али и олакшале брже, лакше и једноставније контролисање људских живота.

Напад на Америку 11.септембра довео је до промена у међународним односима које су означиле почетак новог раздобља – раздобља борбе против тероризма, иако има и аутора који сматрају да рат против тероризма не може водити ”главна терористичка земља” односно Сједињене Америчке државе.¹⁴⁶ Након терористичког напада на Светски трговински центар у Њујорку и Пентагон у који је ударио трећи авион, САД је мапирао радикалну исламску терористичку организацију Ал Каиду на челу са Бин Ладеном као непријатеља број 1 што је послужило легитимизацији апликације империјалистичке методологије превентивног рата против земаља ”осумњичених за поседовање и производњу оружја масовног уништења.”¹⁴⁷ Надаље, ово је само утапкало пут ка масовним војним интервенцијама преко Авганистана, Ирака, Сирије итд. у циљу ширења експанзионистичких претензија САД-а.

Овај период обележио је и низ промена на тлу северне Африке и Блиског у виду побуне против репресивних режима почевши од пада режима у Тунису, Египту, Либији и Сирији. Сва ова догађања понела су заједнички назив „Арапско пролеће”.

5.3 Мултиполаран или униполаран свет

”На дуги ток посматрано, глобална политика је осуђена на то да буде неспојива са концентрацијом хегемоне моћи у рукама једне државе. Отуда Америка неће бити само прва и једина истинска суперсила, већ ће вероватно бити и последња...”¹⁴⁸

Једно од питања које се поставља с почетка 21. века јесте да ли је савремени свет и даље униполаран или је све ближи мултиполарности, имајући у виду нарастање нових центара

¹⁴⁶ Чомски Н., Опстанак или хегемонија, Наклада Љевак д.о.о, Загреб, 2004.,стр.211.

¹⁴⁷ Стојановић Д., оп.цит., стр. 415.

¹⁴⁸ Бжежински Ж., Америка – Кина и судбина света, оп.цит.,стр.13.

моћи, као што су Кина, Индија, Јапан... Савремени међународни поредак посматра се кроз призму кретања од униполарног до мултиполарног света. Када посматрамо униполарност поставља се питање његове стабилности и доминације САД -а у савременим међународним односима. Има аутора који сматрају да је данашњи свет без икакве сумње униполаран као што је случај са Вохлофортом (Wohloforth)¹⁴⁹ док други аутори сматрају да свет више уни-мултиполаран јер расте моћ других држава као што су Кина, Русија, Индија, Јапан.

Савремени аутори подељени су и по овом питању. Тако, Самјуел Хантингтон наводи да је свет после Хладног рата по први пут постао мултиполаран и мултицивизацијски.¹⁵⁰ Према Ноаму Чомском свет се још од седамдесетих година 20. века креће ка триполаризму и дели се на три велика трговачка фронта: Јапан са периферијом, Европа са доминацијом Немачке и САД.¹⁵¹ Има аутора који сматрају да се униполарни свет који је заменио биполарни налази у заласку са јачањем нових сила на глобалном плану. Ханс Моргентау сматрао је да је мултиполарни свет далеко најстабилнији јер ограничава могућност вођења рата.¹⁵²

Америка двадесет првог века је супериорна у четири домена- војном - у смислу досезања удаљених крајева, економском - јер је и даље главни покретач глобалног раста иако је сустижу Јапан и Немачка, технолошком и културном - јер и даље поседује привлачност без премца нарочито за млађе генерације.¹⁵³ Иако су САД тренутно једина суперсила свет се све више креће ка мултиполаризму са јачањем Европске Уније, и азијско пацифичког блока, где значајно место свакако заузима Кина, затим Бразил, Индија и Русија (земље БРИКСА). Деведесетих година 20. века долази до снажне економске експанзије Кине. 1993. године у Кини је забележен пораст индустријске производње од 21%, док је бруто национални производ порастао од 90-их у просеку за 9.9% што је Кину 2014. године довело до места прве економије света, претичући и Јапан који је био на другом месту и дугогодишњег првака САД.¹⁵⁴ Од тог момента Кина заузима значајно

¹⁴⁹ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., оп.цит.,стр.152.

¹⁵⁰ Хантингтон С., The clash of civilization and the remaking of world order, Simon&Schuster, New York, 1996. стр. 21.

¹⁵¹ Чомски Н.,Шта то (у ствари) хоће Америка, оп.цит.,стр. 30-31.

¹⁵² Ејдус Ф., оп.цит.,стр. 250.

¹⁵³ Бжежински Ж., Велика шаховска табла, оп.цит.,стр.27-28.

¹⁵⁴ Стојановић Д., оп.цит.,стр. 438.

место у глобалној расподели света. С почетка 21. века Кина повећава своју војну моћ, па данас кинеска војска броји 2,3 милиона војника.¹⁵⁵ 2001. године Кина је такође постала чланица светске трговинске организације после 15. година преговора јачајући свој утицај у ММФ-У.¹⁵⁶ У 21. веку мултиполарни свет се организује по принципу савезништва и приближавања појединих земаља као што је случај са Русијом и Кином, и с друге стране САД-ом и Индијом.

5.4 Последице глобализације на глобалну безбедност

Кључни термин који описује последице глобализације на светску безбедност је хибридизација али ни он није општеприхваћен, те га различити аутори различито интерпретирају.¹⁵⁷ Тако на пример Питерсон га схвата ”као поимање супротности, Гиденс као сразмерно присуство, односно одсуство глобалног и локалног, а Робертсон као прожимање локалног глобалним садржајем, односно као модификацију локалног садржаја глобалним утицајем.”¹⁵⁸

Неминовно је да је глобализација изменила слику света и донела низ промена, и позитивних и негативних у свим аспектима друштвеног развоја. Када сумирамо позитивно и негативно у процесу глобализације можемо закључити да превладавају негативни ефекти глобализације. Када посматрамо са безбедносног аспекта, промишљања претежу ка чињеници да глобализација ствара прилично небезбедно глобално окружење. У својој крајности и агресивности она прилично креира један глобални неред који нужно води угрожавању безбедности у свим аспектима. У процесу глобализације, све је прилично натегнуто, готово ексцесно, тињајуће. Расту апетити богатих за згртањем још већег богатства док сиромашне терају у још веће сиромаштво. Расту апетити за ресурсима којих је све мање, као што су нафта, вода, дијаманти, што изазива апликацију силе без правила, што производи насиље, ратове, тероризам,

¹⁵⁵ Стојановић Д., оп.цит.,стр.440.

¹⁵⁶ Ибид.

¹⁵⁷ Вулетић В., оп.цит., стр.275.

¹⁵⁸ Ибид.

миграције, политичке немире. Било као пројекат доминације или ”природан процес” глобализација се полако измиче контроли онима којима се чини да је поседују.

Економска глобализација допринела је промени економског положаја милиона људи у свету, а нарочито у ново индустријализованим земљама у виду отварања нових радних места и повећања запослености. То је у неку руку означило смањење сиромаштва у појединим деловима света, али је отворило врата стварању тржишта јефтине радне снаге с друге стране. Превласт над профитом остао је чврсто у рукама водећих капиталистичких земаља посредством тактике коришћења туђих ресурса у комбинацији са јефтином радном снагом, и изношењем оплођеног богатства у земље порекла. Надаље, националне привреде које су упале у челичне руке неолибералних финансијских институција остале су зависне и разорене. Поједини аутори као што је Ентони Гиденс сматрају да они који глобализацију оптужују за неједнакост у свету свode је само на економску страну, односно на слободну трговину која свакако поред користи има и штетне последице посебно за неразвијене односно мање развијене земље у процесу отварања за процес либерализације трговинских односа.¹⁵⁹

У политичком смислу, глобализација је потпуно променила улогу националне државе. Иако има аутора који сматрају да је национална држава и даље главни субјекат међународних односа, ако посматрамо по искуству мањих држава, мање развијених и неразвијених држава рекло би се да је положај националне државе прилично упитан. Може се закључити да са процесом глобализације долази до све тесније повезаности међу државама, али и све тесније зависности и условљености мање развијених и неразвијених држава од Америке и водећих држава Западне Европе. Рекло би се да се кроз директну употребу империјалистичких и хегемонистичких метода сувереност националних држава прилично нарушава. Такође глобализација у политичком смислу довела је и до новог размештаја великих сила на међународној сцени. Свет се креће ка мултиполаризму уз вођство Америке, Русије, Кине и водећих земаља Западне Европе.

Негативни ефекти глобализације отварају врата глобалном разору света у виду ”трговине” тероризмом, нуклеарним наоружањем, дрогом, људским органима, пијаћом водом, нафтом па и светским миром. Како наводи Хобсбаум, опасност од верски ратова

¹⁵⁹ Гиденс Е., Одбегли свет, Стубови културе, Београд, 2005., стр.42-43.

лежи у томе што ”гледамо свет као игру нултог збира, као узајамно искључиве бинарне поделе, чак и када су ратови завршени.”¹⁶⁰

У систему друштвеног развоја једна од последица глобализације је интензивирани раскол између богатог Севера и сиромашног Југа. ”Глобализација претвара неразвијене земље у објекте, а богате земље у субјекте глобализације својим стваралачким и рушилачким механизмима.”¹⁶¹ Глобализација доводи до социјалног раслојавања и поделе на богате и сиромашне.”¹⁶² Деиндустријализација је довела до снажних удара на националну привреду и до велике незапослености, а са друге стране до снижавања цене рада и формирање армије јефтине радне снаге. Демографска експлозија у земљама у развоју много је већа него у високо развијеним земљама. То доводи до сиромаштва, пренасељености у земљама Трећег света. Миграције у високоразвијене земље света, сукоб између миграната и локалног становништва, гетоизација миграната у појединим високо развијеним земљама и затварања у сопствене заједнице што онемогућава асимилацију у регуларне токове и изазива различите сукобе етничке, религијске такође су појаве које су ”дошле” са глобализацијом и њеним процесима.

У двадесет првом веку глобализација је стекла мноштво непријатеља, а неки од њих представљају и озбиљну претњу светској безбедности. Једна од њих је глобални тероризам и организовани криминал који се јављају као облици ”новог варварства” и ”фрустрација неких друштвених група са маргина.”¹⁶³ На снази су и броји етнички и верски сукоби, ширење фундаментализма и екстремизма. Сама чињеница да у свету има од 200 до 500 етничких заједница са собом носи ризик нетрпељивости, поларитета и конфликта.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Хобсбаум Е., О историји, оп.цит.,стр.254.

¹⁶¹ Драшковић В. Контрасти глобализације, Економика Београд и Факултет за поморство Котор, Београд, 2002. , стр.90.

¹⁶²Ибид.

¹⁶³ Цветићанин Н., Глобални поредак и његови непријатељи, стр.102-109., Глобализација и култура, Центар за економска истраживања Института друштвених наука, Београд, 2015., интернет извор, преузето са сајта <https://www.idn.org.rs/biblioteka/Ekonomisti2015.pdf>, приступљено дана 19.05.2020., стр.102.

¹⁶⁴ Стојановић С., Мандић Г., Безбедност света између краја и почетка историје, УДК:327.56::351.88, Библид: 0025-8555,68 (2016), Вол.LXVIII, бр. 2-3, стр. 151 – 171, Прегледни рад, август 2016., ДОИ: 10.2298/МЕДЈП 1603151, интернет извор, преузето са сајта http://www.isi.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/0025_85551603151s_1537342694.pdf, приступљено дана 21.05.2020., стр.159.

У еколошком смислу свет се суочава са еколошком катастрофом, последицама, уништавањем екосистема, глобалног загревања, глобалним здравственим изазовима као што је актуелна пандемија КОВИД 19.

Како наводи Елзесер, након пада Берлинског зида глобализација постаје не само глобални већ и тоталитарни процес који је креирао и одговарајућу идеологију – глобализам у којем ”свет је тоталитарно тржиште, глобално тржиште, све се може купити, свако се може купити, бог овог света је новац, не треба да имаш других богова сем њега, бити изван тржишта је грех, а без новца се стиже у пакао.”¹⁶⁵

¹⁶⁵ Елзесер Ј., оп.цит.,стр.6.

6. Антиглобализација - рађање антиглобалистичког покрета као опонента процесу глобализације

6.1 Појам и основне карактеристике антоглобализације / антиглобалистичких покрета

Појам антиглобализација користи се у означавању противника процеса глобализације, односно различитих друштвених и политичких покрета, идеологија које се супротстављају процесима глобализације. Антиглобалистички покрет развијао се упоредо са процесом глобализације. Последњих година двадесетог века расту антиглобалистичке тенденције окупљене око не баш хомогене групе састављене од различитих покрета, а које повезују заједнички интереси усмерени на борбу против сиромаштва, дирижизма, експлоатације свих врста од стране протагониста новог светског поретка. Циљ антиглобалистичких покрета јесте да се супротставе растућим процесима глобализације и последицама које они производе у друштву.

Антиглобалистички покрет својим највећим делом устремљен је на економско глобализацију и идеологију неолиберализма, али свакако и на друге аспекте глобализације, тако на пример на политичку глобализацију критикујући стварање глобалних институција и глобалног система управљања, или у домену културе критикујући тзв. вестернизацију и подржавајући очување националних културних идентитета.¹⁶⁶

Форма самог антиглобалистичког покрета је крајње недефинисана. Чини је мрежа различитих актера окупљајући тако присталице различитих идеологија као што су: фемистички покрети, еколошки покрети, раднички покрети, политички и други различити друштвени покрети, што негде и отежава само дефинисање и правце

¹⁶⁶ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., оп.цит., стр. 87.

деловања самог покрета. Ти покрети се описују као антиглобалистички – против глобализације или алтероглобалистички – за другачију глобализацију.¹⁶⁷

Алтерглобалистички покрет који је у ствари састављен од више покрета чине међу осталима: "Мрежа директне Акције (Direct Action Network), Заузмимо улице (Reclaims the Streets), Црни блок (Black Blocs), Бела одела (Tute Bianche), АТТАЦ (АТТАС) и различите анархистичке групе или групе инспирисане идејама анархизма и западизма.¹⁶⁸ Ове групе се залазу за демократију и консензус као облике политичког одлучивања кроз уличне демонстрације са елементима фестивала, уличног позоришта и ненасилне акције.¹⁶⁹

Посебан замах алтероглобалистичком покрету дало је оснивање Светског социјалног форума 2000.године у Порто Алегру замишљеном као пандам Светском Економском форуму у Давосу са идејом супротстављања корпорацијској глобализацији.¹⁷⁰ Светски социјални форум је успео да окупи велики број малих организација и да их повеже у борби против глобализације. Никола Булард је 2003. године описујући стратегију изградње алтероглобалистичког покрета са фокусом на глобални Југ назвао овај тип отпора глобализацији деглобализацијом, не мислећи притом на враћање на национализам и аутархију, већ на оне који глобализацију институције са једне стране и који се реконструишу са циљем да заштите заједнице које су угрожене с друге стране.¹⁷¹ Он је сматрао да је снага алтерглобалистичких покрета управо у њиховој разноврсности.¹⁷²

С друге стране, поборници антиглобалистичког покрета изразили су своје незадовољство у више наврата организацијом масовних демонстрација у Америци и ван Америке. Њихове акције усмерене су на финансијске стубове економске глобализације. Низ активности и деловања од Немачке, Шпаније, Италије па до Америке које су на

¹⁶⁷ Кузмановић Ђ.Т, оп.цит.,стр.22.

¹⁶⁸ Ибид., стр.23.

¹⁶⁹Ибид.

¹⁷⁰ Вулетић В., оп.цит.,стр.286.

¹⁷¹ Кузмановић Ђ.Т, оп.цит., стр.23.

¹⁷² Ибид.

изглед деловале неповезано и супротстављено представљају ”глобализацију одозго” коју повезује отпор према ”корпорацијској глобализацији”.¹⁷³

Антиглобалистички покрети упали су у очи јавности 1995. године¹⁷⁴ али су 1999. године постали глобално видљиви. Те године у Сијетлу представници антиглобалистичког покрета организовали су демонстрације хиљада Американаца, уочи заседања Светске трговинске организације. Практично након ових демонстрација представници антиглобалистичког покрета организовали су протесте уочи сваког састанка ММФ-а, Светске банке и Светске трговинске организације. На протесту у Ђенови 2001. године, смрт учесника протеста огласила је на неки начин и почетак борбе против глобализације. Захтев антиглобализацијског покрета је да ”глобализација носи људски лик.”¹⁷⁵ Ова два догађаја представљала су велики тријумф антиглобалистичког покрета који је допринео да глобалистичке институције изместе своје састанке на места која су тежа за мобилизацију и окупљање представника антиглобалистичких покрета.

Џон Лојд сматра да левица у развијеним земљама има два типа одговора на глобализацију, један су политичке партије левог центра а други антиглобалистички покрети.¹⁷⁶ Одговор на процесе глобализације партија левог центра у најразвијенијим државама је пригушен и дефанзиван, док рецимо у Латинској Америци постоји потреба да левица управља ”социјалистичким моделом глобализације” која подразумева ”деконструкцију и алтернативну конструкцију” као одговор на решавање постојећих проблема које доноси глобализација.¹⁷⁷

Иако је антиглобалистички покрет карактерише хетерогеност, Ентони Гиденс сматра да постоје три теме око којих се окупљају представници антиглобалистичког покрета, а то су антиамериканизам, транснационалне компаније и неједнакост у свету.¹⁷⁸ Поред глобалних финансијских институција на мети антиглобалиста су и велике транснационалне компаније као што су Најк, Кока-Кола, итд.

¹⁷³ Кузмановић Ђ.Т, оп.цит.,стр.22.

¹⁷⁴ Вулетић В., оп.цит.,стр.275.

¹⁷⁵ Мићовић В., оп.цит.,стр.185.

¹⁷⁶ Вулетић В., оп.цит., стр.282.

¹⁷⁷ Ибид.

¹⁷⁸ Гиденс Е., оп.цит.,стр.15-16.

Поред масовних протеста за антиглобалистички покрет значајни су такозвани сајбер-атекс (cyberattacks) који су понекада толико интензивирани да доведу до десетина хиљада напада на сајтове транснационалних компанија и других глобалистичких институција.¹⁷⁹

Противници глобализације наводе да ће глобализација у будућности довести до успостављања дистопијској поретка.¹⁸⁰ Овакав поредак ће изнедрити све негативне ефекте глобализације као што су сиромаштво, незапосленост, демографска експлозија у богатим градовима, пропадање сиромашних држава и успон глобалне неолибералистичке класе.

6.2 Антиглобалистички покрети у неразвијеним земљама

Неразвијене и мање развијене земље погођене су више негативним ефектима глобализације него развијене земље. Статистике које бележе међународне економске организације везано за развој привреде у неразвијеним земљама показују динамичан развој и индустријализацију у мање развијеним земљама, али са аспекта пословања које остварују мултинационалне компаније у тим земљама.¹⁸¹ Иако доходак расте он се у ствари излива у иностранство те се у овим земљама јављају бројни покрети против глобализације.

Језгро антиглобалистичких покрета чине ”политичке партије просоцијалистичке и националсоцијалистичке оријентације.¹⁸² Ови покрети се залажу за побољшање животног стандарда сопственог становништва које унижава профит који се извлачи из ових земаља уз коришћење националних ресурса.

¹⁷⁹ Вулетић В., оп.цит.,стр.276.

¹⁸⁰ Печулић, Накарада, оп.цит.,стр. 28.

¹⁸¹ Бјелић П., Економска глобализација и корени антиглобалистичких покрета у свету, National interest, година X , вол.17, број 2/013, стр. 107-137., интернет извор, преузето са сајта <http://www.ips.ac.rs/publications/ekonomska-globalizacija-i-koreni-antiglobalistickih-pokreta-u-svetu/> преузето дана 28.05.2020.,стр.120.

¹⁸² Ибид, стр.121.

Шездесетих и седамдесетих година 20. века ове земље су своје интересе промовисале преко Конференције о трговини и развоју Уједињених Нација¹⁸³, а данас све више узимају чланство у раду Светске трговинске организације те данас чине 4/5 чланства СТО.¹⁸⁴

Антиглобалистички покрет у мање развијеним земљама карактерише некоординисаност и слаба финансијска средства за предузимање акција како то чине антиглобалистички покрети у развијеним земљама. Тек последњих година долази до развоја невладиних организација које почињу да делују и на међународном, односно глобалном плану истичући негативне последице глобализације. Такве организације су на пример Афричка трговинска мрежа (The African Trade Network – ATN) коју чине синдикати, социјални покрети, групе грађана и невладине организације из целе Африке. Поменута мрежа је основана 1999. године са циљем супротстављања либерализацији коју спроводи СТО.¹⁸⁵

6.3 Антиглобалистички покрети у развијеним земљама

Иако су негативни ефекти глобализације много видљивији у неразвијеним и мање развијеним земљама, највише следбеника антиглобализма има у најразвијеним земљама Западне Европе имајући у виду чињеницу да су развијене земље прве увиделе недостатке глобализације. Поједини аналитичари сматрају да ће се антиглобалистички покрети још више интензивирати у земљама Западне Европе када економија западне у кризу.¹⁸⁶ Као разлог за успон антиглобалистичких покрета у доба економске стабилности у развијеним земљама наводи се склоност кризама у постојећем монетарном систему који је последњих година проузроковао три велике финансијске кризе са великим последицама које су довеле до несигурности запошљавања. Покрети против

¹⁸³ Бјелић П., оп.цит., црт.121.

¹⁸⁴ Ибид.

¹⁸⁵ Ибид. 122 – 123.

¹⁸⁶ Вулетић В., оп.цит.,стр.287.

глобализације предвођени радничком класом залажу се против либерализације међународне трговине која у развијеним земљама оставља на хиљаде и хиљаде радника без посла. Наиме како либерализација омогућава селидбу производње у мање развијене земље са nižом ценом рада, мултинационалне компаније користе чари ове неолибералне тактике по цену кршења права радника у матичним земљама. Тако је на пример у САД-у крајем 20. века посао изгубило само у индустрији производње челика око 10.000 радника.¹⁸⁷

Бројни су и еколошки покрети против глобализације јер су последице глобализације оставиле и остављају несагледиве последице на животну средину, имајући у виду чињеницу да мултинационалне компаније немају баш домаћински однос према природи, и не узимају у обзир негативне ефекте загађења животне средине које њихова производња има. Бројне невладине еколошке организације заузеле су се за доношење јасних еколошких закона јер се премештање производње у мање развијене земље у којима су еколошки прописи врло лабави показало као врло ефикасан метод рада мултинационалних компанија. Међутим, како природа није једна статична категорија последице загађења направљене у неразвијеним земљама шире се и у развијене. Сви смо данас свесни проблема глобалног загревања, озонских рупа, загађења ваздуха итд. Еколошки покрети делују на глобалном нивоу јер је у заштита животне средине постала глобално питање.

Међу антиглобалистичким покретима имамо и оне покрете који су усмерени на проблеме политичке глобализације, односно на ефекте која она има на националне државе. Ови покрети усмерени су на заштиту националних интереса и очување суверенитета држава сматрајући да глобалне институције нису довољно демократске, и да не потпомажу владавину права, већ напротив залажу се за сопствене глобалне интересе. Они такође указују и на политичку моћ мултинационалних компанија у земљама у развоју.

Утицај антиглобалистичких покрета у прво време било је сведено на национални ниво, али је процес глобализације довео до тога да се глобализација и антиглобализација

¹⁸⁷ Бјелић П., оп.цит., стр.124.

одигравају истовремено. Сведоци смо времена у којем су протести, састанци и окупљања антиглобалистичких активиста постају реалност. Бројне антиглобалистичке организације у овом веку почињу да делују транснационално и координирано јасно дефинишући своје агенде и циљеве у глобализованом свету. Можда не још стратешки како то чини глобализација, али свакако активно и са тенденцијом ширења и све већег учешћа у глобалним питањима.

7. Утицај процеса глобализације и антиглобализације на безбедност Балкана

7.1 Балкан

”Иза и испод онога што је некад била Чехословачка налази се прави Балкан. Он је, како је неко рекао, пакао поплочан злим намерама великих сила.”¹⁸⁸

Након Другог светског рата један део Балкана уврштен је у део Источне Европе ”који је Запад сматрао хомогеним сателитом СССР-а”¹⁸⁹ док је други део уврштен у Западну Европу по основу претензија ка капиталистичком систему. У речник Европских термина додат је погрдан назив Балканизација да означи не само фрагментацију и уситњавање малих и завађених балканских држава, већ и синоним за племенско, варварско, просто, неукротио.¹⁹⁰ Самом појму Балкан пежоративно су придодате и културолошке одреднице менталитета Балканских народа као ”ултранационалистичког, традиционалистичког, виолентног и опасног по мир у Европи.”¹⁹¹

Ако посматрамо Балкан кроз призму међународних односа могло би се рећи да је простор Балкана по свим аспектима економским, културним, војним, друштвеним, религиозним и политичким веома сложен. Простор Балкана, као место ”сударања” различитих култура, народа и идентитета представља важан геостратешки простор и игра значајну улогу у глобалном размештају моћи. Као ”раскрсница путева”, мост између Запада и Истока, тло различитих политичких интереса и стратегија, простор Балкана пренамењен је у поприште сукоба и ратова као ”експериментална простор” у којем су велике силе прераспоређивале границе и уређивале односе између народа. Поменути простор одређен је геополитиком, геоисторијом и геокултуром Балканских

¹⁸⁸ Годорова М., Имагинарни Балкан, Библиотека XX век, Београд, 1999., стр.275.

¹⁸⁹ Ибид.

¹⁹⁰ Ибид., стр. 47.

¹⁹¹ Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., оп.цит.,стр. 90.

народа.¹⁹² Географски простор Балкана одувек је упућивао на сарадњу народа. Ипак, историја сведочи о бројним сукобима, нетрпеливостима и ратовима између народа и народности Балкана. Ти сукоби свакако нису узроковани само унутрашњим факторима, већ и међународним, глобалним факторима који су се врло често уплitalи у ”питања” која се тичу самог Балкана. Данас се на Балкану сукобљавају глобални, регионални и национални интереси.

За разлику од глобалне слике света, у којој се одвијају паралелно процеси глобализације и анти-глобализације и расту тенденције интеграције у сваком сегменту друштвеног развоја, Балкански простор све више погађа мноштво паралелних процеса као што су фрагментација, дезинтеграција, регионализација, ретрадиционализација, транзиција и модернизација.

Процес транзиције Балкана условљен је економским, политичким, социјалним, културним условима, те нису подобне за просто копирање западног модела.¹⁹³ Сам концепт регионализације која представља облик регионалне глобализације подразумева супранационалну интеграцију земаља сродних интересних оријентација.¹⁹⁴ С једне стране регионализација се јавља као облик глобализације, а са друге стране као брана глобализму и негативним тенденција које он доноси, те у том контексту регионализам представља фактор развоја и интеграције.¹⁹⁵ Данас, Балкан се налази у процесу регионализације која је негде значајна са аспекта јачања економских, политичких интереса земаља које обитавају на овом подручју. Поред процеса регионализације, Балкан се налази и између процеса модернизације и ретрадиционализације, негде између прошлости и будућности.¹⁹⁶ У овом процесу сурово се мешају историјско наслеђе и сукоби, различити нивои развоја, геополитички интереси и потребе за модернизацијом. Процес интеграције Балкана кроз регионализацију у оквиру глобализације, ”као облик регионалне субглобализације”¹⁹⁷ је процес изналажења места Балканских држава на

¹⁹² Митровић Љ., Ђорђевић Д., Тодоровић Д., Глобализација, акултурација и идентитети на Балкану, Пунта, Ниш, 2020., стр.25.

¹⁹³ Ибид., стр.26.

¹⁹⁴ Ибид., стр.25.

¹⁹⁵ Ибид.

¹⁹⁶ Ибид.

¹⁹⁷ Марковић Д., Илић Б., Ристић Ж., оп.цит., стр.63.

мапи света у 21. веку у условима глобализације и тежње ка стварању мултиполарног света.¹⁹⁸

Процес регионализације не тече подједнако у свим Балканским државама већ је завистан од брзине развоја и прилагођавања појединих држава од којих су неке још увек у процесу транзиције док су друге ушле у систем капитализма. Ратови, етничке и религиозне различитости и сукоби из прошлости условљавају и брзину развоја Балканских земаља.

7.2 Операција ”Милосрдни анђео”

””Баците поглед на ову мапу” обратио се председник Клинтон америчкој јавности уочи 24. марта 1999. док су се НАТО-пилоти припремали за напад на Југославију. ”Косово јесте мало, али лежи на главној линији расцепа између Европе, Азије и Блиског истока, управо на месту где се сусрећу ислам с једне стране, и западна и православна страна хришћанства с друге стране. На југу се налазе наши савезници - Грчка и Турска; на северу – наши нови демократски савезници Централне Европе. А свуд око Косова леже друге мале земље.....”¹⁹⁹ Приликом обраћања нацији Клинтон је бомбардовање тадашње Југославије објаснио својом мисли ”подржавамо наше вредности, штитимо наше интересе и унапређујемо мир.”²⁰⁰

Четворомесечна агресија НАТО пакта на Југославију 1999.године била је део Стратегије Западног Балкана иза које стоје геостратешке потребе Америке за пробијање до евро-азијског простора.²⁰¹ Косово и Метохија, та значајна геостратешка тачка за војно и обавештајно контролисање целог потеза од Јадрана до Црног мора, са Албанијом као НАТО базом и Турском као чланицом савеза, Југославија је представљала једину препреку за продор Америке на просторе Блиског и Средњег Истока, у резервате нафте.²⁰²

¹⁹⁸ Ибид.,стр.64.

¹⁹⁹ Бјелић И.Д., Савић О., Балкан као метафора - Између глобализације и фрагментације, Београдски круг, Београд, 2003.,стр.42.

²⁰⁰ Чомски Н., Југославија – мир, рат и распад, оп.цит.,стр. 96.

²⁰¹ Мићовић В.,оп.цит.,стр.189.

²⁰² Мићовић В., оп.цит.,стр.195.

Агресија на Југославију имала је и свој ”припремни период” који је обележила масовна психолошка пропаганда која се вршила под окриљем заштите људских права ”угроженог “Албанског становништва иако је Албанска национална мањина уживала сва права гарантована националним мањинама у оквиру Југославије. Напад на Југославију означио је и неку врсту преседана у смислу зоне деловања НАТО-а. По први пут НАТО је приступио простору земаља које нису његове чланице нити су под његовом војном јурисдикцијом.²⁰³ Започет без сагласност Савета Безбедности, овај агресорски напад на Југославију означио је и прекид са хуманистичким принципима установљеним Вестфалским миром, а по којем међународни поредак почива на суверенитету држава без обзира на њихову величину.²⁰⁴ Овим агресорским актом, Америка је показала своје империјалистичке тенденције и сопствену супремацију тестирајући реакције других међународних играча нападом на земљу која ни на који начин није угрозила мир међународног поретка иако је агресија спроведена под окриљем чувене стратегије ”хуманитарни интервенција” која Америци даје за право мешање у односе суверених држава зарад тобоже заштите људских права. Разарање Југославије послужило је како наводи Војислав Мићовић, ”као полигон за испробавање оружја која досад нису била тако масовно или нису била уопште употребљавана у војним операцијама таквог циља и таквог опсега.”²⁰⁵ Овде се свакако убрајају и бомбе са осиромашеним уранијумом које имају фаталне ефекте по цивилно становништво. Бомбардовање Југославије представљало је својеврсну ”хуманитарну интервенцију” и како наводе обавештајни подаци служило је етничком чишћењу.²⁰⁶ Такозване хуманитарне интервенције које су изводиле војне силе САД- а на примеру Југославије и претходно Босне сведоче о новом руху који је преузео Амерички интервенционизам.

Након стварања протектората на Косову и Метохији приступило се процесу етничког чишћења односно присилног мењања етничке структуре у Јужној покрајини. Велики број неалбанског становништва био је принуђен да напусти Косово и Метохију након бомбардовања. Такође стварањем протектората отворио се пут свим нелегалним и криминалним радњама као што су трговина дрогом, оружјем, органима. Данас је

²⁰³Ибид., стр.199.

²⁰⁴ Елзесер Ј.,оп.цит., стр.7.

²⁰⁵ Мићовић В., оп.цит., стр.200.

²⁰⁶ Чомски Н., Опстанак или хегемонија, оп.цит.,стр.68.

бројчаност Срба на Косову и Метохији је драстично смањена на око свега 5% од укупног становништва, и тај проценат се врло брзо смањује а све под будним оком међународне заједнице која је подржала ” мобилизацију највећег војног савеза у историји.”²⁰⁷

”Нато савез се на Косову показао као тестаментарни извршилац једнопартијског система, а демократска померања као последица свега доводе до изгона и изолације мањине на Косову међу којима Срби и њихова баштина плаћају најскупљу цену.”²⁰⁸ И тако је под будним оком западног света извршена ” сатанизација Српског народа”²⁰⁹ у савременој историји.

7.3 Глобализација и национална држава

Национална држава је преовлађујући субјект међународних односа све до почетка 19. века и ”трећег таласа глобализације.”²¹⁰ Глобализација умногоме доприноси дестабилизацији концепта националне државе, те националне државе морају освестити да више нису једини актери међународних односа, да поред њих постоје и други актери, односно ” играчи крупног глобализованог капитала, политичке и војне моћи”.

Процес глобализације доводи до слабљења улоге националне државе али она остаје важан субјект међународних односа. Ипак национална држава остаје један од најјачих опонената процесу глобализације. Између нације и глобализације, како наводи Симеуновић долази до ”супротстављености два принципа, принципа општости и поопштавања који заступа глобализација, и принципа посебности и очувања сопства које заговара концепт нације и националне државе.”²¹¹ Између нације и глобализације долази до супротстављања двеју идеологија: идеологије неолиберализма која је у сржи

²⁰⁷ Бојовић Б., Косово и западни Балкан, Медија центар Одбрана, Београд, 2014., стр.15.

²⁰⁸ Ибид., стр.22.

²⁰⁹ Симеуновић Д., оп.цит.,стр. 44.

²¹⁰ Лакић Н., Да ли је глобализација изазов или претња националним државама као доминантном облику политичке организације, стр.6-17., Безбедност Западног Балкана, Часопис безбедносног центра за безбедносну политику, Београд, 2011,стр.7.

²¹¹ Симеуновић Д., оп.цит.,стр. 17.

глобализације и идеологије национализма којој је у сржи интеграција посебности и специфичности које чине националне државе националним. За разлику од принципа суверености националне државе, глобализација нуди ”подсувереност”²¹² где се државама одузима право да буду чувари својих нација и религија”²¹³ које прелазе у сигурне руке међународне заједнице.²¹⁴

Економска глобализација највише подрива стабилност националне државе уколико посматрамо економске мере које се спроводе дерегулацијом тржишта и смањивања националних баријера. У служби глобализације то брзо доводи до ”трке до дна”.²¹⁵ Националне државе све више морају да прилагођавају сопствене привреде како би ”продале своје политике међународним инвеститорима што доводи до ”Рачет ефекта” којим свака нова дерегулација смањује могућност враћања националној регулацији тржишта.²¹⁶ У савременим државама у процесу глобализације постоји тенденција ”прилагођавања потребама структуралне конкурентности и флексибилности тржишта рада”²¹⁷ те се такве државе називају ”шумпетеријанском постнационалном радном државом”²¹⁸ Националне државе постају неспособне да заштите сопствене интересе те постају дужничке државе и самим тим зависне од међународних интереса и потреба.

Широко примењивана ”монетарна доктрина” полако уклања државу из економије.”²¹⁹ ”Препоручује се економија раста – економија понуде (supply side economic) која се бави рестриктивном монетарном политиком и стимулативном фискалном политиком, заснованом на државним подстицајима.”²²⁰ У том смислу национална држава се суочава са буџетским дефицитом и немогућношћу да одговори на савремен изазове незапослености и обезбеђења социјалне сигурности и безбедности сопствених грађана. Ентони Гиденс сматра да је глобализација довела у питање способност дугорочног националног планирања.²²¹ У доба глобализације национална држава се суочава са бројним изазовима у систему постојања ”два паралелна света (државни и недржавних

²¹² Симеуновић Д., оп.цит., стр. 103-104.

²¹³ Ибид.

²¹⁴ Ибид.

²¹⁵ Лакић Н., оп.цит., стр. 6.

²¹⁶ Ибид., стр. 9-10.

²¹⁷ Ибид., стр.6.

²¹⁸ Ибид.

²¹⁹ Ибид., стр. 10.

²²⁰ Ибид.

²²¹ Лакић Н., оп.цит.,стр. 12.

актера) и фабрикованих ризика (болести, еколошких претњи итд.)”²²² ”Дисперзија моћи и активности усмерена према актерима на различитим просторним нивоима представља највидљивију промену државе у глобализованом свету.”²²³Национализам који се назива и ултранационализам²²⁴ додатна је препрека у концепту нације и национализма.

Процес глобализације довео је националне државе и пред бројне безбедносне ризике попут тероризма, организованог криминала који имају транснационални домет и мрежну структуру, користећи неограничене могућности комуникације, односно интернет технологија.

7.4 Утицај глобализације на безбедност Србије

Развој Србије у савремено доба може се поделити на два периода. Период од 1990. године до 2000. године је период развоја вишепартијског система, док други период обухвата период од петооктобарске револуције па до данас.

Након реформи 2000. године Србија је прихватила процес нелибералних реформи по моделу који нуди Међународни монетарни фонд и Светска Банка, и запала у дужничко ропство које је нанело огромну штету националној привреди по истом принципу кроз који су прошле све пост социјалистичке земље.²²⁵ Србија је после НАТО бомбардовања доживела слом привредне инфраструктуре па је одмах потом ушла у процес приватизације.

У пракси су позната четири модела приватизације:” продаја, поклони, пренос капитала на институционалне инвеститоре и денационализација”²²⁶ Србија се претежно

²²² Лакић Н.,оп.цит., стр.8.

²²³ Ибид.

²²⁴ Чомски Н.,Шта то (у ствари) хоће Америка,оп.цит., стр. 24.

²²⁵ Душанић Ј., Неолиберализам, транзиција и криза, Београдска пословна школа, Београд, 2013., стр.10.

²²⁶ Ћузовић С., Ћузовић Ђ., Стаменовић М., Глобализација савремени аспекти економије, трговине и здравства, Економски факултет у Нишу, Ниш, 2019.,стр.162.

определила за процес продаје предузећа и бесплатну дистрибуцију кроз процес бесплатних акција.²²⁷ Србија је као постсоцијалистичка држава од планске привреде прошла кроз систем транзиције. У Србији су примењене кључне стратегије Вашингтонског консензуса, а међу којима се истичу стабилизација, либерализација и приватизација. Стабилизација је обезбедила стабилан али прецењен курс динара, либерализација је довела до смањења царинских стопа, а укинута су и ванцаринске баријере.²²⁸ У процесу интеграције односно приступа Европској Унији Србија је приступила економској либерализацији која је произвела бројне негативне ефекте. Ти ефекти су се највише осликали на фирме у државном и друштвеном власништву које нису имала капацитете да се конкурентски надмећу на тржишту са страним инвеститорима. Тако је у ствари отварање тржишта изазвало негативне ефекте. Овакве реформе довеле су до катастрофалних последица по српску економију и привреду у смислу опадања друштвене производње и пада цена домаћих предузећа на светском тржишту. Овим процесом дошло је до масовне приватизације и продаје државних предузећа у бесцење. Велики број предузећа је приватизован 2002. године када је Србија кренула "глобалним путем интеграције"²²⁹ што је између осталих захтева глобалних моћника подразумевало јачање демократије и владавине права односно правне државе. Приватизацијом је распродато 2400 предузећа за свега 2.7 милијарди еура које су отишле у буџетску потрошњу.²³⁰ Велики део тржишта преузела су ланци страних компанија које на тржишту лансирају своје производе те гуше домаћу производњу мање произвођаче обарајући цене производа и тако уништавајући домаћу привреду и економију. Омогућен је улазак страног капитала кроз тзв. директне инвестиције који је довео до експлоатације радне снаге и националних ресурса.²³¹

"Десуверенизација државе у веома значајном делу проводила се и правним инструментима. Процес доношење на значајних аката (устава и уставних закона) пратио

²²⁷ Ћузовић С., Ћузовић Ђ., Стаменовић М., оп.цит., стр.162

²²⁸ Будак Г., Странпутице са Глобализацијом, Институт за политичке студије Београд, војно дело, DOI:10.5937/војнодело 1903051Б, стр.51-63., интернет извор, преузето са сајта п http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2019-3/71-2019-3-06-Budzak.pdf, приступљено дана 27.08.2020.стр.59.

²²⁹ Вулетић В., оп.цит., стр.222.

²³⁰ Дробњак Ј. Србија у канцама глобализације, интернет извор, приступљено дана 27.08.2020., <https://www.makroekonomija.org/0-raniji-autori-i-citati/z-jovo-drobnjak/srbija-u-kandzama-globalizacije/>

²³¹ Ибид.

је процес преношења надлежности са виших на ниже правне инстанце и десуверенизацију земље са слабљењем централних органа власти.”²³²

Глобална будућност Србије и уопште положај на међународној и регионалној сцени умногоме зависи и условљено је решавањем питања ”власништва над суверенитетом” српске јужне покрајине. Тренутна међународно политичка перспектива Србије креће се у добијању гласова за не признање Косова. Од Србије се међутим и надаље очекује признање и пружање легитимитета насилно одвојене територије, као услов уласка у Европску Унију. Будућност српске јужне покрајине је од националног питања постало глобално питање о којем расправљају и одлучују међународни фактори. Тако да процес глобализације утиче и на национална питања и сувереност Републике Србије.

Од представника међународне заједнице често чујемо да је ”Косово јединствен случај”²³³ што је практично оправдање става да једнострано признање Косова не треба да буде пример нити за један сличан случај у савремености, односно да не треба да представља преседан. Како наводи Гађиновић насилно оцепљење Косова и Метохије од Србије значајно ће утицати на промену интегралног капацитета безбедности Балкана.²³⁴ Кршење Резолуције 1244 и тзв. Кумановског споразума довело је до премештања надлежности српског питања у руке глобалних моћника кроз тзв. Бриселски споразум.

Позитивни ефекати глобализације у Србији се могу мапирати у домену развоја технологија, трансфера и размене знања са другим државама. Међутим, у процесу глобализације Србија се суочава и са одливом мозгова, и са миграцијом здравствених радника у развијене земље као последица осиромашења становништва Србије. Редукција становништва одвија се на два нивоа: квантитативном - ратне жртве и бела куга, и квалитативном- одлив мозгова.²³⁵

²³² Буцак Г., оп.цит, стр.59-60.

²³³ Јовановић М., Утицај глобализације и транзиције на државни суверенитет и безбедност републике Србије, Војно дело/јесен 2012, стр.83-92, интернет извор, преузето са сајта http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2012-jesen/08.%20Uticaj%20globalizacije%20i%20tranzicije%20na%20drzavni%20suverenitet%20i%20bezbednost%20Republike%20Srbije,%20Mirjana%20Jovanovic.pdf, приступљено дана 27.08.2020., стр.89.

²³⁴ Гађиновић, Р. Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије, Институт за политичке студије, Београд, УДК:323.013(497.115):355.02(497.11) Политика националне безбедности, година VIII, број 2/2017, стр.69-86, <http://www.ips.ac.rs/publications/uticaj-secesije-kosova-i-metohije-nanacionalnu-bezbednost-srbije/>, приступљено дана 27.08.2020., стр.74.

²³⁵ Ибид.

Поједини аутори наводе да је Југославија, а онда и Србија део пројекта за преуређење света који се кроји у Вашингтону где се као најмрачнији наводи Хантингтонова доктрина "Сукоб цивилизација."²³⁶ Према овој визији света, цео свет би требао да буде подељен на осам цивилизација (западна, словенско-православна, исламска, јапанска, конфуцијанска, хинду, латино-америчка и афричка), међу којима се Србија налази на рубовима неких од цивилизација па самим тим је на "првој линији удара" те би могла и да нестане.²³⁷

Иако прогнозе за Србију и нису увек повољне, Србија у процесу глобализације треба да се фокусира на заштити сопствених интереса у конкуренцији са глобалним, међународним интересима. Као и све мале државе, а посебно државе Балкана, Србија треба да се фокусира на развој сопственог тржишта, стимулисање извоза и очување и развој сопствене привреде и да држи контролу "над природним ресурсима и кључним гранама економије."²³⁸

²³⁶ Милашиновић Р., Терор запада над светом, оп.цит.,стр. 212.

²³⁷ Ибид.

²³⁸ Ковачевић Б., Ковачевић И., Глобалне неједнакости и бјезбедоносне претње, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2016.,стр.33.

Закључак

Може се закључити да је глобализација један посве комплексан, свеукупан планетарни процес потпомогнут убрзаним развојем интернета и технологије који је данашњи свет учинио међузависним, бришући полако границе партикуларног и посебног. Било да схватамо глобализацију као мит или реалност, као пројекат запада, као историјску неизбежност или као савремени процес, несумњиво је глобализација један од незаобилазних термина у домену изучавања хуманистичких наука.

Комплексност самог процеса глобализације у домену теоријског дискурса доводи до опречних ставова и мишљења у погледу самог дефинисања процеса глобализације, пружајући читав дијапазон теоријских размишљања и промишљања на ову тему. У том смислу не постоји ни сагласност када су у питању ни димензије односно аспекти глобализације. Свакако, оно што је извесно јесте да је глобализација продрла у све сегменте развоја савременог света и друштва.

Од бројних димензија односно аспеката глобализације најпрепознатљивија и највише поменута је економска димензија, јер је и сама глобализација доживела тријумф на економском плану. Један од разлога оваквом поимању глобализације и честом свођењу целог процеса само на његову економску страну од великог броја аутора, лежи у чињеници да је економски фактор узрочно повезан са свим осталим димензијама глобализације, као покретач свих промена у друштву и међународним односима. Несумњиво је да је економска глобализација важан фактор друштвених промена, али и поред ове чињенице не треба занемарити и остале димензије глобализације које чине сам процес глобализације свеукупним и свеprisутним.

Промене на боље и на горе али и отварање новог поглавља безбедносних претњи и ризика за глобалну безбедност рефлектују се кроз све димензије глобализације. Иако сама глобализација има своје лице и наличје, светлу и тамну страну, може се закључити да су негативни ефекти глобализације итекако присутнији, но, то не искључује постојање позитивних ефеката глобализације, и не води потпуној крајности у свођењу

процеса глобализације на крајње негативан процес. Бар не у богатом теоријском дискурсу глобализације.

Као што је већ поменуто, економска глобализација утрла је пут слободном тржишту, стварању света без граница, распламсавању неолибералних идеја на којима се и сама утемељила. ”Глобализација је ништа друго до ”неолиберализам на задатку”²³⁹ и то руху економског неолиберализма сконцентрисаног на генерисање профита.

Политичка глобализација допринела је креирању идеје глобалног међународног поретка, распламсавању демократије и људских права. Али по чијим мерилима? Свакако не по мерилима малих, слабијих и неразвијених. Дакако је процесом глобализације развијен модел прозападно утемељене демократије и прозападних вредности. И како наводи Радомир Милашиновић ”у освиту 21. века влада слобода терора, коју су себи приуштили ”усрећитељи” човечанства у име права и слобода човека и ширења демократије по сопственим аршинима”²⁴⁰ Политичка глобализација отворила је и питање суверенитета националних држава. Познаје ли уопште процес глобализације посебност, јединственост као категорију? Рекло би се и да и не, у зависност којој се теоријској струји глобализације приклонимо. Док поједини аутори агитују на јачање улоге националне државе у глобализованом свету, много је више оних који говоре о пољуљаном ”угледу” националне државе и њеној скрајнутости на маргине глобалне политичке сцене, и то на уштрб јачања глобалних политичких институција, ”владалаца” глобалног политичког система.

Надаље, културолошки гледано, свет је заиста постао једно велико глобално село, информације се шире у мили секундама истовремено у различитим деловима света, стиче се осећај припадности и космополитског духа. Савремено друштво ”ужива” у ”благодетима” униформисаности укуса, жеља, потребе, моде, хране, музике. У овом аспекту чине се да се полако губи посебност културе, традиције и идентитета, а да се свет креће у правцу све веће унификације. ”Глобализам је пример како се из општег рађа партикуларна идеологија,”²⁴¹ па се поставља питање, да ли ми као човечанство желимо ову врсту ”привилегије” у којој губимо оно што је посебно, оно што је само својствено

²³⁹ Симеуновић Д., оп.цит.,стр. 103.

²⁴⁰ Милашиновић Р., Терор запада над светом,оп.цит., стр. 7.

²⁴¹ Симеуновић Д.,оп.цит., стр. 103.

нама, оно што је наше. И како примећује Гиденс ”она из темеља мења околности под којима живимо. Она је наш нови начин живота”²⁴²

Надовезујући се на културну глобализацију, и друштвени аспект доноси промене, и то кроз систем устројства капиталистичког система живљења који итекако изазива вишеструке последица по живот савременог човека у глобализованом свету. Ту су и сиромаштво, и глад, и незапосленост, и миграције, ту су енормне различитости између богатих и сиромашних. Чини се да глобализација ипак продубљује јаз између богатих и сиромашних, ако узмемо у обзир да власништво над хуманим капиталом увек има онај већи, јачи и богатији.

Када већ говоримо о судбини обичног човека, може се закључити да је за већину недаћа еколошке глобализације углавном крив тај појединац. Сведоци смо времена у којем живимо, а у којем је заштита животне средине стављена на исти сто са кључним глобалним питањима из домена економије и политике. У свој својој међузависности, глобализација у домену екологије уједињује цео свет у борби за заштиту околиша, имајући у виду да се еколошке последице по планети тичу свих нас, иако можда не постоји исти ниво свести у свим земљама света о еколошком колапсу у којем се налазимо. И како наводи Штиглић ”Глобализација је самим повећањем зависности између људи у свету повећала и потребу за глобалном колективном акцијом и значајем глобалних јавних добара.”²⁴³ Ово чим пре када су у питању еколошки и глобални здравствени проблеми где је потребна заједничка акција и солидарност на глобалном плану, јер су ово проблеми и изазови који погађају све земље света.

И напослетку, можда и најопаснија страна процеса глобализације – војна димензија. Може се закључити да глобализацију у војном смислу карактеришу не баш светле карактеристике. Најпре ту је експанзија тероризма, фундаменталистичких идеја, криминалних радњи као што су трговина оружјем, дрогом, људским органима, људима, ратови, борба око ресурса, развијање нових врста наоружања и све друге пошасте савременог света са којима се суочавамо, а који представљају озбиљне последице по не само националну, већи и међународну, глобалну безбедност.

²⁴² Гиденс Е., оп.цит., стр.45.

²⁴³ Штиглић Џ., Противречности глобализације, SBM-х, Београд, 2004., стр.119.

Дакле, може се закључити да постоји несумњива повезаност свих димензија глобализације, које се готово прожимају једна кроз другу чинећи овај процес комплексним и међузависним какав и јесте.

Процеси глобализације у савремено доба отворили су бројна питања око расподеле глобалне моћи и будућег преуређења међународних односа у условима империјалистичких похода, који доводе у питање опстанак човечанства у свим сферама друштвеног развоја. Глобални 21. век претворио се у полигон разметања политиком силе која диктира услове посредовања и опстанка у глобалним условима, оглушујући се питом на сва устројства међународног права и међународних институција. И како наводи Кисинџер међународни односи 21. века су потпуно противречни, с једне стране имао уситњавање, а са друге стране глобализацију.²⁴⁴

Са успоном глобализације избија на површину и тријумф Сједињених Америчких држава, као глобалног светског полицајца који готово суверено ”влада” светом посредством самопрокломованог владара међународног утемељења и признатим империјалистичким манирима. Ово је период хегемоније, дирижизма, империјализма. Опасност за безбедност света је управо у успону глобалног униполарног света на принципима ексклузивитета једне државе и једног народа, и пацификацијом држава и народа употребом војне и политичке силе. Једнострано прокломовани нови светски поредак је покушај стварања света без граница, али у интересу оних који имају ексклузивно право. Али као наводи Симеуновић ”у историји од Цезара па данас нико није успео да успостави глобални поредак света, између осталог и зато што је свет не само веома разноврстан већ и веома несталан, изазован и пун нових тежњи...”²⁴⁵

Глобализација се јавља и као процес хомогенизације, који има једну интегралну страну коју чине западне земље и Америка, и једну дезинтегралну страну – Балкан. Децентрализација, фрагментација, регионализација, транзиција и глобализација истовремено се одвијају само у оним деловима света чују судбину кроје моћници посредством силе, принуде, дирижизма, економских санкција и других неславних метода. Управо таква сцена се одиграла на брдовитом Балкану, у земљи Србији,

²⁴⁴ Кисинџер Х., Дипломатија, VERZAL press, Београд, 1999., стр.10.

²⁴⁵ Симеуновић Д., оп.цит., стр. 106.

геополитичком дијаманту на путу између Истока и Запада. Агресорски чин који је примењен у тадашњој Југославији, умногоме је запечатио судбину Србије, и нажалост и дан данас диктира услове преговора и позиције Србије на међународној глобалној сцени. Несумњиво је да су последице глобализације за саму Србију биле катастрофалне у смислу економске, политичке, друштвене и војне деградације.

Као једно од важних питања глобализације јесте и питање будућих глобалних политичких односа, укључујући и „случај” Србије, па и самог Балкана. И око овог питања вођене су бројне расправе у теорији глобализације. Да ли је свет униполаран, мултополаран или негде на средини. Сваки од наведених одговора у теорији има своје зашто и зато, али је негде најпривлачнији дискурс који обећава мултиполарност, постојање више центара моћи који би направили неку врсту противтеже која би овај глобални свет можда учинила мало више безбедним и привлачним местом. Јер како наводи Шпенглер “Светском граду не припада народ него маса.”²⁴⁶ А савремени безбедни свет свакако није маса, већ мозаик различитости условљен народима и националним сувереним државама.

Паралелно са самим процесом глобализације развија се и антиглобалистички покрет усмерен против глобализације и активности глобалних институција. Он жели, он тражи глобализацију по мери обичног човека, не моћника - западног човека. Сведоци смо времена у којем иако прилично не хомоген покрет добија на снази, видљивости, важности. У том смислу он представља противтежу процесу глобализације наметајући питање стварања другачијег света и друштва.

Када све сумирамо, може се закључити да свет са глобализацијом и није постао нити ће постати безбедније место. Питање светске безбедности налази се на константној клацкалици, провоцирано бројним изазовима и ризицима, јер се како наводи Рене Гуенон “Свет се налази у кризи” односно у кризи морала, политике, међународних односа, економској кризи, кризи друштвени односа...²⁴⁷

²⁴⁶ Шпенглер О., Пропаст запада, Издавачка кућа „Књижевне новине“, Београд, 1989., стр. 73.

²⁴⁷ Гуенон Р., Криза модерног свијета, Фабула Нова, Загреб, 2005., стр.74

И на послетку, сам процес глобализације од кључног је значаја за разумевање савремених политичких, економских, друштвених, еколошких, војних односа са аспекта промишљања о будућности, али и садашњости бивствовања, јер сви ови односи, њихов унутрашњи склад, односно несклад, представљају потенцијалне ризике и изазове који диктирају развој безбедносног светског оквира, односно чине овај свет мање или више безбедним. А данас, безбедност свакако представља једну од кључних вредности државе и савременог друштва.

Литература

1. Бек У., Ризично друштво у сусрет новој модерни, Филип Вишњић, Београд, 2001.
2. Бекер Е., Економски аспекти глобализације, Привредна изградња (205) XLVIII, 3-4, 135-153, интернет извор, преузето са сајта <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0032-8979/2005/0032-89790504135B.pdf>
3. Бжежински З., Америка – Кина и судбина света, Албатрос Плус, Београд, 2013.
4. Бжежински З., Велика шаховска табла, ЦИД, Подгорица, 2001.
5. Бјелић И.Д., Савић О., Балкан као метафора - Између глобализације и фрагментације, Београдски круг, Београд, 2003.
6. Бјелић П., Економска глобализација и корени антиглобалистичких покрета у свету, National interest, година X, вол. 17, број 2/013, стр. 107-137., интернет извор, преузето са сајта <http://www.ips.ac.rs/publications/ekonomska-globalizacija-i-koreni-antiglobalistickih-pokreta-u-svetu/>
7. Богдановић Д., Вуковић М., Глобализација – две стране модерног друштва, Инжењерски менаџмент 1 (1) (2015) 30-41, Студентски часопис за теорију и праксу менаџмента, Универзитет у Београду, Технички факултет у Бору, интернет извор, преузето са сајта https://menadzment.tfbor.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2015/06/1_1_30-41.pdf
8. Бојовић Б., Косово и западни Балкан, Медија центар Одбрана, Београд, 2014.
9. Буцак Г., Странпутице са Глобализацијом, Институт за политичке студије Београд, војно дело, DOI:10.5937/војнодело 1903051Б, стр. 51-63., интернет извор, преузето

са сајта п http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2019-3/71-2019-3-06-Budzak.pdf

10. Видојевић З., Култура између империјализма и инетрнационализма, стр.78-86., Институт друштвених наука, Центар за економска истраживања друштвених наука, Глобализација и култура, Београд, 2015.
11. Вулетић В., Глобализација мит или стварност, Завод за уџбенике, Београд, 2003.
12. Гађиновић, Р. Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије, Институт за политичке студије, Београд, УДК:323.013(497.115):355.02(497.11) Политика националне безбедности, година VIII, број 2/2017, стр.69-86, <http://www.ips.ac.rs/publications/uticaj-secesije-kosova-i-metohije-nanacionalnu-bezbednost-srbije/>
13. Гедис Ч. Л., Хладни рат, Клио, Београд, 2003.
14. Гиденс Е., Одбегли свет, Стубови културе, Београд, 2005.
15. Гуенон Р., Криза модерног свијета, Фабула Нова, Загреб, 2005.
16. Драшковић В. Контрасти глобализације, Економика Београд и Факултет за поморство Котор, Београд, 2002.
17. Дробњак Ј. Србија у канцама глобализације, интернет извор, <https://www.makroekonomija.org/0-raniji-autori-i-citati/z-jovo-drobnjak/srbija-u-kandzama-globalizacije/>
18. Душанић Ј., Неолиберализам, транзиција и криза, Београдска пословна школа, Београд, 2013.
19. Ђурић К.Т, Разноврсност приступа и отпора глобализацији, Школа бизниса научно стручни часопис, стр.14-26, интернет извор, преузето са сајта <http://www.vps.ns.ac.rs/SB/2008/2.3.pdf>

20. Ејдус Ф., Међународна безбедност:теорије, сектори и нивои, Факултет политичких наука,Универзитет у Београду, 2017.
21. Елзесер Ј., Национална држава и феномен глобализације, Јасен, Београд, 2009.
22. Јакшић М., Имануел Валерштајн -Теорије светског система, стр.7-28.,Економске идеје и пракса, број 35, децембар 2019., ЈЕЛ класификација: Б52,011, Н40, Економски факултет Универзитета у Београду, интернет извор, преузето са сајта <http://www.ekof.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2014/10/Rad-13.pdf?mlang=lat>
23. Јовановић М., Утицај глобализације и транзиције на државни суверенитет и безбедност републике Србије, Војно дело/јесен 2012, стр.83-92, интернет извор, преузето са сајта http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2012-jesen/08.%20Uticaj%20globalizacije%20i%20tranzicije%20na%20drzavni%20suverenitet%20i%20bezbednost%20Republike%20Srbije,%20Mirjana%20Jovanovic.pdf
24. Јовић Н., Заснованост критика глобализације из угла националне државе, UDK: 321.8 ; 316.334.2/.3; 321.7, стр.18-29.,Безбедност Западног Балкана, Часопис безбедносног центра за безбедносну политику, година 6., број 21, септембар -децембар 2011., Београд, 2011.
25. Кајгановић Ј., Водич кроз Светску трговинску организацију, ISAC Fund, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2015.
26. Каузларић Г., Неолиберализација апсолутног духа:спиритуални микро-отпори као тржишни механизми интерпелације, Генеро Часопис за феминистичку теорију и студије културе, Број 18-2014, Центар за студије рода и политике, Факултет политичких наука у Београду, Универзитет у Београду, 2014.
27. Кенеди П., Успон и пад великих сила, ЦИД, Подгорица, 1999.

28. Кеснер-Шкреб М., Washingtonski konsenzus, Институт за јавне финансије, Загреб, Појмовник, УДК 338.1, ЈПЛ 038, 251-254, интернет извор, преузето са сајта <http://www.ijf.hr/pojmovnik/washington.htm>
29. Кисинцер Х., Дипломатија, VERZAL press, Београд, 1999.
30. Ковачевић Б., Неолиберална хегемонија, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјала, безбједоносна, социолошка и криминална истраживања, Бања Лука, 2019.
31. Ковачевић Б., Ковачевић И., Глобалне неједнакости и бјезбедоносне претње, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2016.
32. Кузмановић Ђ.Т, Разноврсност приступа и отпора глобализацији, Школа бизниса, Научно стручни часопис, стр.14- 26, интернет извор <http://www.vps.ns.ac.rs/SB/2008/2.3.pdf>
33. Лакић Н., Да ли је глобализација изазов или претња националним државама као доминантном облику политичке организације, стр.6-17., Безбедност Западног Балкана, Часопис безбедносног центра за безбедносну политику, Београд, 2011.
34. Лопандић Д., Европска интеграција између нације и глобализације, Архипелаг, Београд, 2017.
35. Марковић Д., Илић Б., Ристић З., Глобална економија, Етностил, Београд, 2002.
36. Маџар Л., Глобализација-Културолошки аспект, улога медија и контраверзе, стр.215-221., Институт друштвених наука, Центар за економска истраживања друштвених наука, Глобализација и култура, Београд, 2015.
37. Мићовић В., Глобализација и нови светски поредак, Чигоја штампа, Београд, 2001.
38. Милашиновић Р., Ренесанса империјализма, Југоарт, Загреб, 1987.

39. Милашиновић Р., Терор запада над светом, ЛДИЈ, Ветерник, 1998., стр. 216
40. Милашиновић С., Кешетовић Ж., Ђурић С., Еколошке димензије глобализације, ECOLOGICA 16 (2009) број 54, стр.205-212, <http://jakov.kpu.edu.rs/bitstream/id/2414/274.pdf>
41. Митровић Љ., Контраверзе о судбини идентитета у процесу глобализације и регионализације Балкана, стр.1-10., Зборник културни и етнички идентитети, СБЕН, Ниш, 2005.
42. Митровић Љ., Регионални идентитет и однос актера према процесима глобализације, регионализације и европске интеграције Балкана, UDK 316.334.52(497):339.92(4:497)], стр.19-31, интернет извор, преузето са сајта http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/knjige/index_html/knjiga15/04MitrovicLj.pdf
43. Митровић Љ., Ђорђевић Д., Годоровић Д., Глобализација, акултурација и идентитети на Балкану, Пунта, Ниш, 2020.
44. Пантелић И., Павићевић В., Миловановић Г., Аспекти глобализације са прегледом нових појмова, Београдска отворена школа и Досије, Београд, 2003.
45. Печујлић М., Накарада Р., Доба глобализације, Зборник преведених текстова (фрагменти), интернет извор, преузето са сајта <https://www.scribd.com/document/52402557/Doba-globalizacije-Pecujlic-Nakarada>
46. Пинтер Х., Нови светски поредак, Архипелаг, Београд, 2011.

47. Сантос Б., Часопис за књижевност и културу и друштвена питања, Реч.но.68-14.децембар 2002., стр.5-65., интернет извор, преузето са сајта, <http://www.womenngo.org.rs/feministicka/tekstovi/boaventura-de-soza-santos.pdf>
48. Симеуновић Д., Нација и глобализација, Просвета, Београд, 2009.
49. Симић Д., Неолиберални глобализам, суверенитет и национална држава, ДООИ:10.5937/војно дело160 6020С, стр.20-27., интернет извор, преузето са сајта http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2016-6/68-2016-6-04-Simic.pdf
50. Steger M., Globalization – A very short introduction, OXFORD University press, New York, 2003.
51. Стојановић Д., Рађање глобалног света 1880-2015, Удружење за друштвену историју, Београд, 2015.
52. Стојановић С., Глобализација и безбедоносне перспективе света, Медија центар Одбрана, Београд, 2010
53. Стојановић С., Мандић Г., Безбедност света између краја и почетка историје, УДК:327.56::351.88, Библид: 0025-8555,68 (2016), Вол.LXVIII, бр. 2-3, стр. 151 – 171, Прегледни рад, август 2016., ДООИ: 10.2298/МЕДЈП 1603151, интернет извор, преузето са сајта http://www.isi.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/0025_85551603151s_1537342694.pdf
54. Тадић Т., Дебата о глобализацији: Глобалисти, ПАНЕЦОНОМИЦУС, 2006., 1, стр. 51-63, УДЦ 330.8, интернет извор, преузето са сајта <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1452-595X/2006/1452-595X0601051T.pdf>
55. Тадић Т., Прилог (ре)концептуализације и генеза глобализације, Привредна изградња (2005). XLVIII,3 -4, стр. 187-210, интернет извор, преузето са сајта <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0032-8979/2005/0032-89790504187T.pdf>

56. Годорова М., Имагинарни Балкан, Библиотека XX век, Београд, 1999.
57. Ћупрић Д., Мир и империја у новом светском поретку, Међународно окружење, Војно дело 3-2018, DOI:10.5937/војнодело 1803009Ц, стр.9-20., интернет извор http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2018-3/70-2018-3-03-Cupric.pdf
58. Fukuyama F., The end of history and the last man, The Free Press A Division of Macmillan, Inc., New York, 1992.
59. Хобсбаум Е., О историји, Откровење, Београд, 2003.
60. Хантингтон С., The clash of civilization and the remaking of world order, Simon&Schuster, New York, 1996.
61. Хобсбаум Е., Доба екстрема, Дерета, Београд, 2002.
62. Хобсбаум Е., О историји, Откровење, Београд, 2003.
63. Цветићанин Н., Глобални поредак и његови непријатељи, стр.102-109., Глобализација и култура, Центар за економска истраживања Института друштвених наука, Београд, 2015., <https://www.idn.org.rs/biblioteka/Ekonomisti2015.pdf>
64. Чомски Н., Југославија – мир, рат и распад, Самиздат Б92, Београд, 2018.
65. Чомски Н., Неуспеле државе, Беокњига, Београд, 2010.
66. Чомски Н., Опстанак или хегемонија, Наклада Љевак д.о.о, Загреб, 2004.
67. Чомски Н., Шта то (у ствари) хоће Америка, Чигоја штампа, Београд, 1999.
68. Ћузовић С., Ћузовић Ђ., Стаменовић М., Глобализација савремени аспекти економије, трговине и здравства, Економски факултет у Нишу, Ниш, 2019.

69. Шпенглер О., Пропаст запада, Издавачка кућа „Књижевне новине“, Београд, 1989.

70. Штиглић Џ., Противречности глобализације, SBM-х, Београд, 2004.

Попис слика

Графикон 1: Аспекти глобализације, стр.20.

Слика 1 Економска глобализација и неолиберализам, стр.15.

Слика 2 - Глобална политика је у рукама глобалних лидера, стр.29.

Слика 3 - Савремено човечанство има свет на длану стр.31.

Слика 4 - Нехуман однос човека према природи како би задовољио своје незајажљиве потребе трајно је пореметио природни баланс у животној средини, стр.34.

Слика 5 - Војна сила у служби глобализације моћи, стр.37.